

NOAH 61-62

APRIL 1979

KR 12.-

Tema:

Levevilkår
i Danmark

UDGIVER

NOAH

Rådhusstræde 13, 1466 København K.

Tlf: 01-156052. Giro: 5 56 00 39.

Åbent hverdage 10 - 16.

ABONNEMENT

NOAH 55-62: 45.-kr.

Løssalg 7.-kr. pr. nr.

Ældre numre kan købes så længe oplag haves.

Meddelelser om flytning og reklamation vedr. leveringen rettes til postvæsnet.

Sats: HP-Sats, Assens.

Tryk: Eks-skolens Trykkeri, København.

REDAKTION OG TEKNIK

Kellis Domsten, Winnie Kristensen, Birgitte Lauersen, Gitte Dalsgård Nielsen, Margot Møller Nielsen, Peter Nissen, Henning Schroll, Gudrun Sørensen, Jesper Toft.

INDHOLD

Levevilkår i Danmark	3
Hvorfor er arbejderne trætte, når de har alle de maskiner til at hjælpe sig?	5
Menneske, maskine, medicin	8
Forbrug, følelsesbetonet eller fornuftigt?	12
En streg på kortet	14
Fotomontage fra City 2	16
Dengang folk i Tåstrup sagde nej	18
Retten til at snakke med	23
Beboeraktioner, eksempler, perspektiver og vilkår	24
Ø-lejr	28
Nu starter en helt ny slags byplanlægning	30
Cyklistdemonstration	31

ISSN 0105-4031

Får vi det bedre?

Dette er et blad om leveforhold i Danmark - ikke hele historien, for den kan vi selvfølgelig ikke skrive. Vi mener dog, at det er vigtigt at komme igang med den debat, selv om det bliver noget famlende.

Vort håb er, at du tænker: Hvorfor fa' en skriver de det? Eller: Hvorfor har de ikke behandlet .... At du tænker videre, og at denne vurdering af problemerne også er dit anliggende.

I bladets første artikel prøver vi at nærme os en afgrænsning af begrebet levevilkår og peger på, at der er en række upåagtede elendighedsområder i samfundet. De mest iøjenfaldende problemer vil staten tage op og behandle (isolere), hvis det vel at mærke ligger indenfor deres magtområde. I statens forsøg på at regulere spillet mellem befolkning og kapital går det ofte sådan, at befolkningen bliver tvunget til at leve med nye problemer - med en alt for stor risiko til følge.

Men hvad er en alt for stor risiko? Der bliver ofte henvist til en videnskabelig dokumentation eller mangel på samme, når det skal afgøres om et problem er til at leve med!!!

Er det nu rimeligt? Det er dit liv det drejer sig om - i en helhed. Eksperter er trænet i at plukke virkeligheden i små stykker. Vi mener, at mange af de såkaldte løsninger i virkeligheden skaber nye problemer, og at utallige problemer forbliver upåagtede, fordi det er vanskeligt at føre et videnskabeligt bevis.

Det er vores hensigt med dette blad at give en række eksempler på disse elendighedsområder inden for nogle centrale områder af dagligdagen. D.v.s. på arbejdspladsen, i sundhedsvæsnet, i forbruget, i boligen, i trafikken m.m.

Hvordan vi dæmper op for udviklingen, vil vi ikke give forkromede anvisninger på. Det er en lang og træls vej. For at vise hvad der kan gøres, har vi meget udførligt beskrevet, hvordan Tåstrup-borgere har kæmpet med en gigantisk udvidelse af centerplanlægningen i området.

red.

Levevilkår i Danmark

Med dette blad vil vi gerne tage udgangspunkt i dine levevilkår. Du hører ofte, at du lever i et af verdens rigeste lande og har en luksus levestandard. Vi mener, at mange danskere oplever en række nye elendighedsområder, som på afgørende måde forringer levevilkårene.

Når NOAH forsøger at starte en diskussion med dette udgangspunkt, er det ikke, fordi vi har en færdig løsning til dig. Vi kan bidrage med en analyse af udviklingen og især søge at vise, at problemerne hænger sammen. Det er et udbredt fænomen at betragte problemer isoleret og dermed bliver »løsningerne« i bedste fald kortsigtede og kan endog modvirke hensigten. Ved denne fremgangsmåde skjules udviklingsprocesserne og mange forringelser og ødelæggelser af levevilkårene sker langsomt bag om ryggen på folk, og udviklingen kommer til at virke som en naturlov.

En god livssituation omfatter forhold som en miljøorganisation som NOAH ikke har nogen særlig baggrund for at beskæftige sig med, så vi vil koncentrere os om udviklingen i de materielle levevilkår.

Når myndighederne skal redegøre for befolkningens levevilkår, sker det gennem statistikker over goder, som f.eks. antallet af telefoner, biler, bolig med eget toilet etc. Gode levevilkår bliver til to biler, eget hus, sommerhus, telefon, lystbåd.

Under produktion og forbrug af disse goder er der også nogle minussider, f.eks. dårligt arbejdsmiljø og forurening. Disse forhold er det også meningen, at man vil sætte tal på, så der kan opstilles et formidabelt regnskab. På den ene side tal på fordelene ved biler, på den anden side ulempen ved at der kommer nitrøse gasser ud i miljøet fra benzinen. Kritik af denne metode med at sætte tal på alt, imødegås med endnu mere »rafinerede« statistikker.

NOAH mener ikke, at disse bestræbelser er umagen værd. Højest kan de sløre de reelle forhold og udsætte nødvendige forbedringer. Ændringer og fremgang i befolkningens levestandard skal ikke alene begrundes med statistik. I den samfundsstruktur, der er i det danske samfund, er der problemer der bliver skjult i de fine kurver. Luftforurening stammer bl.a. fra afbrændingen af benzin.

Benzin er et vigtigt drivmiddel i transportsektoren. Transport er i stigende grad nødvendig, fordi afstanden mellem bolig-arbejde og bolig-indkøbsområder bliver større og større. Bilen er ikke en luksus for størstedelen af den danske befolkning. Den er en nødvendighed. Det drejer sig så ikke alene om en miljøkamp mod privatbilismen og for et kollektivt transportsystem. Det tidspunkt i udviklingen, hvor det kunne lade sig gøre, er forpasset. Intet kollektivt transportsystem vil idag kunne dække nødvendige transportbehov. Nøglen til forståelse af udviklingen i dette eksempel ligger altså i den stigende koncentreret af industri og erhverv. Den elendighed, du oplever i din hverdag i form af stinkende luft og støj, er bilen anledning til, men ikke årsagen til.

På samme måde vil det fænomen, at den mandlige befolkning i Frederikssund har ekstraordinært meget testikelkræft måske nok have sin sygdomsbaggrund i stoffet fenol i drikkevandet, men årsagen er ikke fenol, årsagen er den industri, som i sin tid har haft en produktionsproces, hvorfra fenolet er sluppet ud i grundvan-

det.

Giftige i hverdagen

Talrige gifte udgør en bestandig trussel i vor dagligdag, på arbejdspladsen, på gaden, i maden osv. Hensigten er naturligvis ikke at forgifte mennesker, men den teknologiske udvikling er så hastig, at der ikke er tid til at teste stoffernes mulige skadevirkning. Det vil i de fleste tilfælde også være en uoverkommelig opgave at sikre sig mod mulige skadevirkninger. I en lang periode er teknologisk udvikling foregået langsomt og med i stort omfang velkendte materialer. Stoffernes skadevirkninger var til at leve med. Med den petrokemiske industri har disse forhold ændret sig radikalt.

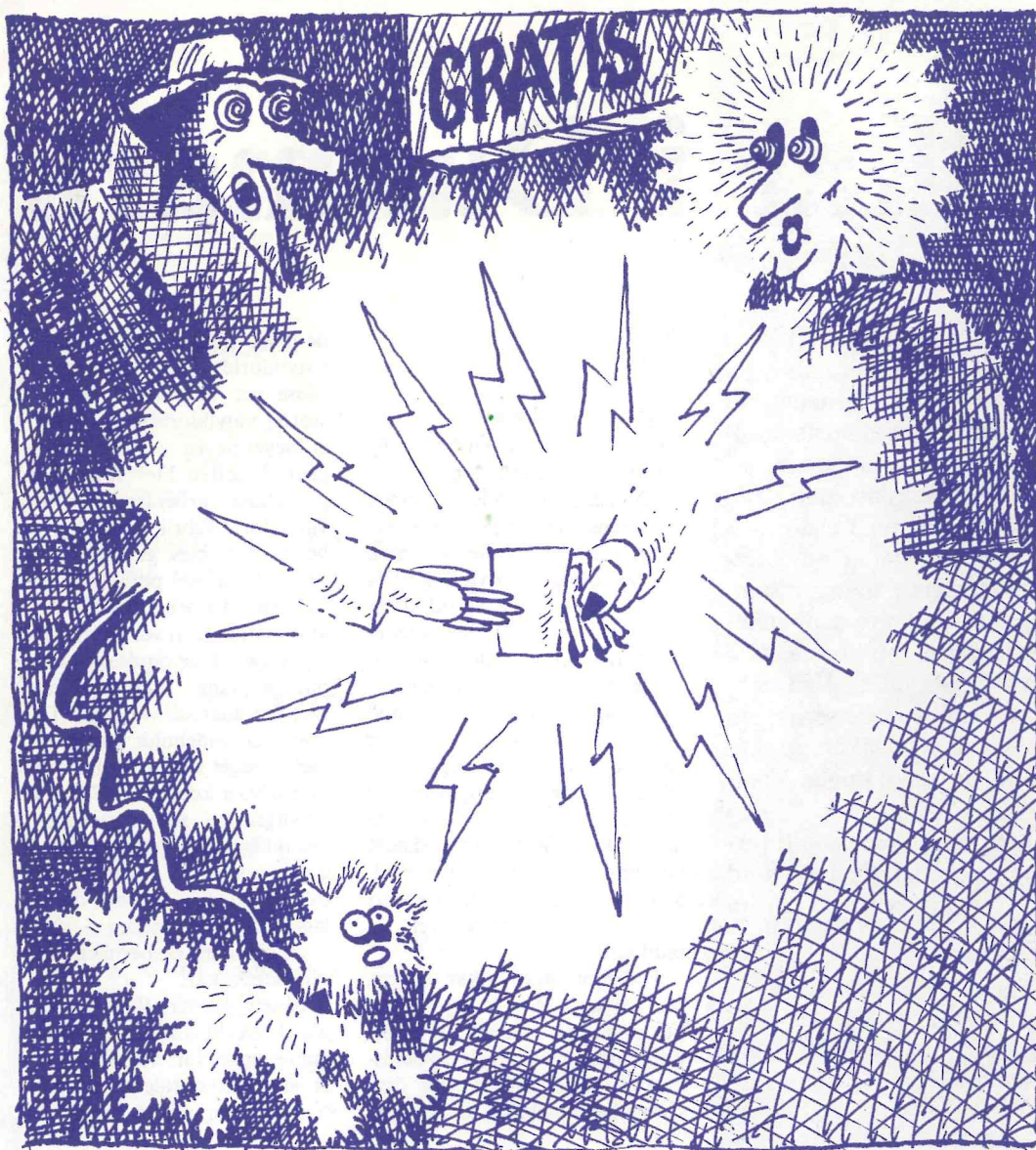
Tidligere blev drikkevandrør lavet af jern. Rørene er imidlertid tunge og dermed arbejdskraftforbrugende. Når arbejdskraften blev tilstrækkelig dyr, kunne det betale sig at anvende

de langt lettere plastkrør (polyvinylklorid) til drikkevand. Disse rør indeholder rester af stoffet vinylklorid, som fornylig er blevet påvist at være cancerogent. Kræften blev først opdaget blandt arbejdere på Polyvinylklorid fabrikkerne, og i løbet af 3 år blev grænseværdien sat ned fra 500 ppm til 1 ppm vinylklorid i arbejdsmiljøet. Da kræftvirkningen var påvist, kom myndighederne pludselig i tanke om de mange kilometer vandrør, der allerede var lagt i Danmark. De indeholdt nemlig temmelig meget af det farlige vinylklorid. Der kom så i 1977 en bekendtgørelse, som forlangte, at der ikke måtte være mere end 1 ppm vinylklorid i plasten. Men hvad med alle de rør, der var lagt? Giver de sygdom — det er i sandhed et eksperiment med dine levevilkår.

Eksemplet er ikke isoleret. Tænk på dit køkken. Det der i gamle dage var træ eller metal er idag farvestrålende plastmaterialer. Har nogen fortalt dig,

om farverne er cadmium, bly eller krom, eller om der er giftige rester i redskaberne. Kan disse gifte vandre ud i fødemidlerne. Er det overhovedet undersøgt.

Indendørs lyn

Udviklingen foregår bag om ryggen på os, og vi affinder os med de nye tilstande. I det enorme butikscenter OBS i City 2 ved Tåstrup er der på grund af kunstmaterialer store problemer med statisk elektricitet. Man får et rap over fingrene, når man tager varer i forretningen. For de ansatte giver det et dårligt arbejdsmiljø. En ekspedient, som uddeler smagsprøver, f.eks. kaffe i plastikbægre, kan ikke give kunderne kopperne, men må stille dem på et bord. Rører ekspedienten og kunden ved hinanden, resulterer det i et kraftigt stød, og kunden taber let i forskrækkelse den varme kaffe.

En medarbejder, som arbejder på deltid de tre sidste dage af ugen, fik altid hovedpine om

søndagen. Når hun ikke arbejdede en uge, var hovedpinen der ikke. Hun og ande havde klaget til ledelsen og havde fået at vide, at teknikerne arbejdede på at finde »en løsning til at lede den statiske elektricitet ud af rummet på«. Et rum så stort som en fodboldbane. Ingen havde forklaret hende, at plastificeringen af hele rummet, hendes eget kunststoftøj og plastikemballage gav det dårlige arbejdsmiljø.

Groft rugbrød

Umiddelbart ser det ud som om der er en betydelig grad af valgmuligheder, når der skal købes ind i butikkerne. Men hvor meget frit valg er der egentlig? I gamle dage bagte bageren rugbrød til at dække det lokale behov. I dag er rugbrødsproduktionen centraliseret i store fabrikker, og det betyder, at der kan gå uger, inden brødet når frem til forbrugeren. For at brødet ikke skal mugne, må fabrikanten sætte konserveringsstoffer til rugbrødet. Konserverings-

stoffer med mere eller mindre kendte sundhedsrisici. Det kan godt være, at forbrugeren kan vælge mellem flere forskellige fabriksbrødsmærker, men de indeholder alle tilsætningsstoffer, der ikke var nødvendige med en anden produktionsmåde. Det er en NOAH kamp at få disse stoffer fjernet fra rugbrød, og det er et rimeligt krav, men kampen skal være bred og indeholde en forståelse for, hvilken vej udviklingen går. Set fra fabrikantens synsvinkel kunne det godt være hensigtsmæssigt at levere rugbrød dybfrosne og dermed uden tilsætningsstoffer. Er det så ikke blevet bedre? — på en måde jo — men samtidig er forbruget af energi til dybfrysning vokset, og dermed kan der leveres nok et argument for en sikring af et stigende energiforbrug — f.eks. gennem atomkraft.

Er vi alle ansvarlige

Der er nogen, som er interesserede i at tale om den danske befolkning som et »vi«. F.eks. ly-

der det ofte, vi er alle ansvarlige for udviklingen. Men er det nu korrekt, at du og jeg bestemmer udviklingen. Jeg har aldrig bedt om at få tilsætningsstoffer sat til mit rugbrød. Den udvikling er sket bag min ryg. Det drejer sig om økonomi, vil nogen hævde. Rugbrødsfabrikanterne må hele tiden sørge for at producere rugbrød med så små udgifter som muligt, og derfor må de slutte sig sammen og producere brød på fabrikker, så mekaniseringsfordelene og stordriftfordelene kan udnyttes fuldt ud. Der er sikkert en økonomisk/teknologisk begrundelse for tilsætningsstofferne, men hvad med min interesse i et sundt brød. Det er absurd at tale om et »vi«. Der er ingen som helst fælles interesse. Rugbrødsfabrikanten er interesseret i at producere en vare billigt og tjene så meget som muligt — forbrugeren er interesseret i et sundt produkt. Rugbrødsfabrikanten kan med tørre tal påvise det rigtige i hans fremgangsmåde. Jeg skal have rugbrød og er derfor nødt til at købe rugbrødsfabrikantens vare. Men kunne jeg nu ikke bare købe gammeldags rugbrød og så selvfølgelig betale de ekstra omkostninger. Hertil er der kun at sige, at lønnen for de fleste danskere ikke er en gave eller en overskudsforretning, men lige netop er bestemt til at give mulighed for at købe de nødvendige varer til »reproduktionen«.

Når varerne kan fremstilles billigere, smitter det af på lønnen, der indstilles på de nye leveomkostninger. Det er selvfølgelig en forenklet fremstilling men den forklarer, hvorfor det ikke er muligt for en stor del af befolkningen systematisk at sætte penge af til indkøb af alternative varer. Med den økonomiske krise er reallønnen stagnerende eller endog faldende, så store dele af befolkningen får særdeles svært ved at klare de nødvendige udgifter.

Udviklingen virker skræmmende. Med en ubønhørlig logik har de udviklingstræk, der i statistikken ser imponerende ud, yderst begrænsede fordele, når tingene ses i deres helhed. Konsekvenserne er f.eks. dårligt arbejdsmiljø, ødelagt natur, giftig mad, giftig luft. Den udvikling er ikke nogen naturlov. Det er menneskeværk og mennesker kan også gribe ind og styre udviklingen.

NOAH skal protestere og kæmpe mod enhver forringelse, der sker, og gøre det i forhold til de totale leveforhold. NOAH skal stædigt nægte at diskutere problemerne isoleret. H.S.

Hvorfor er arbejderne trætte, når de har alle de maskiner til at hjælpe sig?

Der er gennem de sidste 15-20 år sket en voldsomt udvikling af den teknologi, der anvendes inden for såvel industri og håndværk som inden for handels- og service-sektoren. Det er en udbredt opfattelse, at anvendelsen af nye teknologiske landvindinger kan overflødig gøre de hårdeste og mest belastende arbejdsfunktioner og således være med til at skabe bedre arbejdsforhold på vore arbejdspladser. Den omstrukturering af arbejdsprocesserne, der sker ved indførelse af tekniske hjælpemidler kan ganske vist fjerne noget fysisk belastende arbejde, men i mange tilfælde sker der det, at det nye arbejde er lige så belastende som det gamle, blot på en anden måde.

Vævearbejdere: »... Tidligere havde man kun 2 vævestole. I dag har man så meget arbejde, at man mange gange endog glemmer pauserne.« »Nu, hvor jeg passer 26 vævestole, er jeg ikke tilfreds. Vi har for mange stole. Det er en stor psykisk belastning, nerverne ødelægges totalt. Når man har arbejdet 2-3 timer, er man simpelthen smadret ....« »... Det arbejde man laver, er rutine. Mange fejl kan man på forhånd forhindre (...) men det er hele tiden en psykisk anstrengelse. Hvis jeg står her og en vævestol stopper derovre ... så må jeg tit løbe derover. Førhen havde man vævestolene under kontrol, det er ikke tilfældet idag.« »Selv om jeg er sund og rask, så kan jeg mærke om aftenen, at jeg er helt udkørt efter fyraften. Det er en kolossal belastning hver dag. Mest psykisk.«

Citaterne fra vævearbejderne viser med uhyggelig tydelighed, at en automatisering af arbejdet langt fra fjerner de problemer,

der er forbundet med arbejdet. Det bliver bare en anden type problemer, der bliver aktuelle. Tidligere var der tale om betydelig fysisk indsats, mens problemerne nu primært er af psykisk karakter. Arbejdspresset har alvorlige konsekvenser for arbejdernes velbefindende både i selve arbejdsituationen og efter endt arbejdsdag. Og eksemplet med vævearbejdet er ikke enestående.

Det arbejde, der fremkommer efter mekanisering/automatisering, er ofte monotont arbejde, hvor det er nogle få, simple bevægelser, der foretages hele tiden. Det er meget almindeligt, at maskinerne overtager selve bearbejdningen af produktet. Arbejderne skal sørge for at fodre maskinerne med råstoffer, fjerne og pakke de færdige produkter, kontrollere og eventuelt gribe ind i produktionsforløbet i tilfælde af forstyrrelser i processen. Disse manuelle arbejdsopgaver er splittet op, så hver arbejder kun varetager nogle en-

Det gælder om at være på dupperne, når man skal holde øje med alle maskinerne.

kelte af dem. Vævearbejderen har f.eks. intet at gøre hverken med til- og fraførsel af råstoffer og færdige produkter eller med pakningen. I stedet er han/hun ansvarlig for at overvåge et meget stort antal maskiner og skal bestræbe sig på, at antallet af

produktionsstop bliver så lille som muligt. Ved et stop på en vævestol er det kun de simple indgreb, f.eks. udbedring af et trådbrud, vævearbejderen får lov til at lave. Mere ansvarsfulde eller tidskrævende indgreb må han/hun overlade til special-

le reparationshold.

Det mekaniserede og automatiserede arbejde er psykisk belastende pga. det høje arbejdstempo og det ensformige arbejde. Den fysiske belastning af enkelte kropsdele kan være stor, da det er de samme få bevægelser, der hele tiden foretages. Eksempelvis er vævearbejderen nødt til at stå i en meget akavet stilling, når han/hun skal ordne et trådbrud på en vævestol. Med et gennemsnitligt antal produktionsstop på 45 pr. time, får man en idé om, hvor mange gange i løbet af en dag arbejderen skal stå i den slags stillinger.

Et andet generelt problem ved det »nye« arbejde er, at kontakten til kolleger ofte er umulig. Det skyldes for det første, at arbejderne ikke kan forlade deres arbejdsområde uden at produktionen bryder sammen og for det andet, at støjniveauet i maskinhallerne er højt.

Opsplitning af arbejdet

Mekaniseringen/automatiseringen har åbnet mulighed for effektivisering af arbejdet. Opsplitningen af arbejdsprocessen, så hver enkelt arbejder har meget få arbejdsopgaver, betyder for det første, at produktionsforløbet kan tilrettelægges så rationelt, at antallet af naturlige pauser reduceres. Rationaliseringseksperterne forsøger nemlig at forhindre de flaskehalse i produktionen, hvor arbejderne må vente på at komme til at udføre deres arbejde.

For det andet betyder opsplitningen af arbejdet, at arbejdsgiverne kan intensivere arbejdet ved at indføre akkord-lønssystemer.

Indførelsen af tidsstuderede akkorder skete med fagbevægelsens velsignelse i 50'erne og i begyndelsen af 60'erne. Argumentet var, at kun ved at gøre lønnen afhængig af den præsterede arbejdsmængde kunne arbejderne få en retfærdig del af den værdi, de selv skabte. Akkordarbejde er dog alt andet end til fordel for arbejderne. Den måde arbejdsgiverne beregner akkordsatserne på sikrer, at betalingen for det udførte arbejde langt fra svarer til værdien af det.

Tidsstudieteknikeren måler med et stopur, hvor længe de enkelte arbejdere er om at udføre deres arbejde. Der fastsættes så en norm for, hvilket arbejdstempo, der er »normalt«. Denne norm, der sættes til 100 pct., fastsættes for det meste efter det tempo, som de hurtigste arbejdere udfører arbejdet i. Da betalingen for et udført arbejde beregnes efter 100 pct.-satsen, må

de øvrige arbejdere forcere deres arbejdstempo, hvis de skal have et indtjeningsniveau, der blot tilnærmelsesvis dækker leveomkostningerne.

MTM — mere til millionærerne

Senere udvikledes nye metoder til fastsættelse af akkordsatser. Formålet er at gøre aflønningen uafhængig af nødvendige, men set fra arbejdsgiversynspunkt overflødige menneskelige bevægelser. Det mest kendte af disse internationale beregningssystemer er MTM-systemet. Principet er, at alle arbejdsprocesser

eller har tæller ved siden af, og vi skal nå at lave så og så meget — vi har akkord på det, har det der hedder MTM — mere til millionærerne — og det betyder, at de oppe ved skrivebordene kan se, at når den dame skal tage den skrue, så skal hun være så og så længe om det, og det kan de så skrive ned. Hvis hun er længere om at sætte den skrue i det der, så er det fordi den dame vender sine gulerødder forkert eller drejer sig hoved anderledes eller er forkert skabt til det arbejde. Og i virkeligheden kan de altså beregne det, der på fuldstændig robotmåde. Det værste er selvfølgelig, at de

mer, der var på en maskine; de havde holdt 180 (...) (dvs. deres tempo var næsten dobbelt så stort som normaltempoet, red.). Det gik et stykke tid, men pludselig var der kommet tidsstudie på, fordi de kørte så meget — de knoklede løs. Nu er akkorden lavet om beregnet efter dem, og nu er der ingen, der kan holde nogen akkord der. Da akkorden blev lavet om, så holdt de 2 damer op; nu kunne de heller ikke tjene på den mere, og nu er der ingen, der vil sidde der, når akkorden er sat derop ....«

Der har i de senere år været tiltagende protester mod ak-

Det mekaniserede arbejde er ofte monotont arbejde, hvor det er nogle få,

simple bevægelser, der hele tiden skal laves.

opdeles i en række grundbevægelser, som f.eks. gribebevægelse, slippebevægelse, indstilling af øjne osv. På baggrund af »videnskabelige« undersøgelser fastsættes en bestemt tidsværdi for, hvor lang tid det normalt tager at udføre hver enkelt grundbevægelse.

Når akkordsatsen ved et stykke arbejde skal regnes ud, undersøger tidsstudieteknikeren, hvilke grundbevægelser arbejdet består af, og akkorden beregnes så ved hjælp af de tidsværdier, der på forhånd er »videnskabeligt« fastlagt. Fidusen for arbejdsgiverne er, at arbejderne kun får løn for or at foretage de grundbevægelser, der »videnskabeligt« er fastsat til at indgå i arbejdet. Alle andre bevægelser, som f.eks. at pudse næse, klø sig, strække arme eller ben osv. vil resultere i forringelse af indtjeningen: »... Vi har tæller på

ikke også kan trække os op, så at vi hver eneste dag kan lave det samme, altså at vi i virkeligheden var lige så effektive som maskiner. Det er vi gudskelov ikke. Men det er ikke langt fra, at vi er det, og det er det, der er det værste, at man lader sig fange af systemet, af de smarte ting her ....«

Arbejderne vil jo ikke selv af med akkordarbejdet?

Akkordarbejde kan i mange tilfælde være medvirkende til splittelse af arbejderne på en virksomhed. Efterhånden som leveomkostningerne stiger uden at reallønnen følger med, tvinges arbejderne til at skrue tempoet op for at kunne tjene en løn til at eksistere for. Forcing af tempoet resulterer i, at akkordsatserne bliver endnu lavere næste gang, der tages tid: »... Der var 2 rutinerede dagda-

kordarbejde. På en del arbejdspladser er det lykkedes arbejderne enten at få fast timeløn eller i det mindste at få valgfrihed mellem timeløn og akkord. F.eks. var et af resultaterne af strejken på Den kongelige Porcelainsfabrik i 1976, at malerne selv kan vælge, om de vil arbejde på fast timeløn eller på akkord.

Der er dog et oplagt problem ved overgang fra akkord til fast timeløn; er arbejderne stærke nok til at tilkæmpe sig en fast timeløn, der er lige så stor som den indtjening, de via et umenneskeligt højt tempo opnåede ved akkordarbejdet. For det er klart, at hvis fast timeløn betyder lønnedgang, så har arbejderne ikke nogen reel valgmulighed. Pengene til husleje, mad, tøj, transport osv. skal trods alt slæbes hjem på en eller anden måde.

Fritidsaktiviteter

Nu kan man spørge sig selv: jamen, er der overhovedet ingen positive sider ved den teknologiske udvikling? Hvad for eksempel med reduktionen af arbejdsdagens længde? Den øgede mekanisering og automatisering har dog åbnet mulighed for, at arbejdernes krav om kortere arbejdstid er blevet tilgodeset. Jo, det er også rigtigt. Men spørgsmålet er, hvilke reelle muligheder, der er for at udnytte den større fritid.

Det er for isoleret betragtet, hvis man kun vurderer fritidsmulighederne ud fra det absolute antal timer man opholder sig på arbejdspladsen.

For det første må man regne

med, at transporttiden mellem arbejde og hjem i dag er gennemsnitlig længere end tidligere, hvilket forøger arbejdsdagens længde ud over de timer, man er på arbejdspladsen.

For det andet har den tilstand man befinder sig i, når man kommer hjem fra arbejde stor indflydelse på, hvilke ting man har overskud til at foretage sig i fritiden: »... tempoet er sat meget op i forhold til tidligere; dels er alle virksomheder i dag så gennemrationaliserede, så at man udnytter mennesker — jeg havde nær sagt — 100 pct. effektivt i den tid, de er på arbejde ...« »... Det sker tit, at ens nerver er smadret, når man kommer hjem efter arbejdstid,

så er det lige meget, hvad konen siger, så bliver man gal. Så skælder man børnene ud uden egentlig at ville det.«

For det tredje må man ikke glemme, at teknologiudviklingen har betydet en ændring af arbejdstidspunktet for mange mennesker. Af hensyn til forrentningen af maskinerne skal de køre så stor en del af døgnet som muligt. Det er resulteret i en udbredelse af skifteholdsarbejde og fast aften/nat-arbejde.

Der er mange problemer forbundet med sådanne arbejdstider. Den ændrede døgnrytme giver fysisk-psykiske problemer som f.eks. søvnbesvær, mave- og tarmlidelser o.lign. Den so-

cial kontakt til familie og venner besværliggøres af de skæve arbejdstider, ligesom betingelserne for faste fritidsaktiviteter som f.eks. at dyrke sport, gå på aftenskole, deltage i fagforeningsmøder o.lign. er dårlige. En kvinde, som arbejder fra kl. 18-24 hver aften, mens manden passer børnene, siger: »... Men der er jo den store bagdel, at vi må gi' afkald på at gå til noget om aftenen; min mand ville for eksempel gerne gå til motorlære, og jeg måtte holde op med at gå til gymnastik, og familiefødselsdage er også tabu; det er jo prisen ...«

W.K.

Kilder:

H. Kern & M. Schumann:

»Industriearbeit und Arbeiterbewusstsein«. EVA 1974.

»Kvinder på fabrik«. Reitzel 1975.

Handels- og serviceansatte har traditionelt haft gode arbejdsforhold. Men også her har teknologiudviklingen betydet radikale ændringer i arbejdsbetingelserne for de ansatte. I denne artikel gives et eksempel på, hvad udviklingen betyder for kontoransattes arbejdsforhold.

Tidligere var kontorarbejde varieret, selvstændigt arbejde med mange forskellige arbejdsopgaver, der skulle løses. Men indførelsen af tekniske hjælpemidler i kontorfaget, f.eks. EDB-maskiner (elektronisk databehandling), har ændret arbejdsituationen for de kontoransatte. Tendensen er en opsplnitning af arbejdsområderne, således at hver enkelt kontorassistent får færre opgaver at varetage.

For eksempel består en sekretærs arbejde traditionelt i at tage diktat af breve o.lign., skrive dem rent, sørge for forsendelse, passe telefon osv. Indførelse af diktafon betyder, at han/hun ikke længere behøver at være til stede, når breve dikteres. Sekretæren »frigøres« til at kunne sidde og renskrive hele dagen. Endog telefonpasning fjernes måske fra hans/hendes arbejdsområde. Udviklingen går nemlig i retning af en centralisering, således at den samme type funktioner i et firma placeres i én afdeling. Der laves f.eks. rene skrivestuer, rene regnskabsafdelinger osv.

Sekretærarbejde i elektronikkens tidsalder

ETB-maskiner (elektronisk tekstbehandling) repræsenterer en nyudvikling inden for automatisering af sekretæropgaver. Princippet i ETB er, at en tekst skrives ind på almindeligt skrivemaskinetastatur, og teksten

skærm. Hvis der er fejl eller der skal omredigeres eller tilføjes noget i teksten, kan det ske ved at kode den nye tekst ind. Så slettes det i forvejen skrevne. Sekretæren sparer den tid, det ville tage at finde korrekturlakken frem fra skuffen og rette eller eventuelt skrive teksten helt om. Maskinen er indrettet, så den selv foretager linieskrift. Sekretæren kan altså bruge alle sine kræfter på blot at indkode tekst.

Når et brev el. lign. er kodet

ind i maskinen trykker sekretæren på en knap og teksten udskrives på en hurtigskriver. Det kan ske enten direkte på papir eller på et magnetkort med henblik på senere brug.

Alle standardskrivelser, f.eks. sætninger eller hele afsnit, der indgår i forretningsbreve, kodes ind på magnetkort og kan til enhver tid kaldes frem på skærmen ved et tryk på en knap. Oversættelser af sådanne standardskrivelser til andre sprog kan også kodes ind på maskinen. ETB-systemet medfører altså også en rationalisering af korrespondenternes arbejde. De her nævnte forhold er blot nogle eksempler på, hvilke rationaliseringer ETB-systemet kan bidrage til bl.a. for sekretærenes arbejde.

Det nye sekretærarbejde med de oven for nævnte arbejdsopgaver er både fysisk og psykisk belastende. At sidde hele dagen foran en billedskærm og foretage indkodning af tekster er anstrengende, da det er de samme bevægelser, der laves hele tiden. Infiltrationer i skuldre og nakke med deraf følgende hovedpine samt dårligt blodomløb og ondt i ryg og øjne er hyppigt forekommende problemer. Der er konstant støj fra maskinen, fra indtastningen og fra hurtigskriveren. Den personlige tilfredsstillelse ved at udføre et stykke arbejde forsvinder, når arbejdet bliver så ensformigt og anstrengende som tilfældet er ved det nye sekretærarbejde. W.K.

Kilde:

HK-bladet nr. 10, aug. 77.

IBM

Afdelingen for Tekstbehandling

Hurtig, korrekt og velformet tekstbehandling er en selvfølge med IBM System 6. Effektiv brug og behandling af Deres øvrige informationer i en kombination, så de bliver aktive, er lige så naturligt med IBM System 6. Det gælder:

- mødereferater, dagsordener, betænkninger
- personaleroversigter, sagsstyring
- tilbud, ordrebekræftelser, rykkere, prislister
- systembeskrivelse, brugerinstruktioner, kontrakter
- rekvisitioner, shipping-dokumenter, eksportpapirer
- EDB-statistikker, individuelle rapporter, brevkampagner

IBM System 6 består af tekstskærm, disketter og magnetkort til opbevaring af information, udskrivningsenhed med automatisk papir- og kuverthåndtering.

Der ligger 100.000 faste instruktioner i IBM System 6, som kan sammensættes i utallige kombinationer. Dette gør det nemt for sekretæren at udføre tekstbehandling og hjælper Dem til at »genbruge« informationerne og dermed skabe et bedre beslutningsgrundlag.

Gad vide, hvor mange kontorassistenter ETB-maskinerne vil overflødigsgøre. Det siger reklamen ikke noget om!

Menneske, maskine, medicin .....

På intet tidspunkt i historien har så stor en del af befolkningen været patienter, aldrig har vi haft så mange læge, og aldrig er så stor en del af nationens rigdom blevet brugt inden for sundhedssektoren. Men er vi blevet raskere?

~ bevægelighed

Orudis®
(ketoprofenum)

I begyndelsen af dette århundrede var det andre sygdomme, man døjede med. Det var epidemisygdomme som f.eks. tuberkulose, difteri, sultsygdomme og syfilis, folk døde af den gang. Ser man på dødeligheden i vort samfund, er den blevet væsentlig mindre med årene. Det er dog vigtigt at bemærke, at nedgangen i dødeligheden allerede var begyndt, før vi fik penicillin og sulfopræparater, og før det blev almindeligt at vaccinere. Nedgangen var støt og jævn gennem hele den første halvdel af dette århundrede.

Der må altså være andre faktorer, der har indflydelse på denne udvikling, f.eks. kan nævnes bedre boliger, bedre ernæring og bedre hygiejniske forhold. Man har masser af undersøgelser, der underbygger dette. F.eks. er det blevet påvist, at der er en lang række sygdomme (astma, forskellige infektionssygdomme, blodmangel, mave-, tarm- og hudsygdomme), der forekommer langt hyppigere i dårlige boligmiljøer end i gode. Dette underbygges også af, at man i u-landene, hvor de faktorer er dårligere, kæmper mod mange af de samme sygdomme, som vi havde her for hundrede år siden.

Vor tids sygdomsbillede

Lad os se på, hvilke sygdomme vi har nu. Hjerter- og karsygdomme er nogle af de væsentligste sygdomme i vort industrialiserede samfund. Herefter kommer forskellige kræftsygdomme, nervøse lidelser, mavesår, stress osv. Karakteristisk for mange af vore sygdomme er, at de er fremkaldt gennem vort samfunds industrialisering. Hjerter- og kredsløbssygdomme fremmes af fejlnæring, stress og dårlig kondition. Verdenssundhedsorganisationen, WHO, har for nylig konstateret, at op imod 90 procent af kræftsygdommene sandsynligvis skyldes miljøfaktorer såsom røg, støv, radioaktivitet, bilos, opløsningsmidler, kemiske kunstprodukter, plast, sprøjtemidler, cigaretter og tusind andre ting, som indgår i »det gode liv«. Nervøse lidelser, nedslidning, stress og mavesår fremmes af vor pressede hverdag: effektivisering på arbejdspladserne, fordobling af familiens samlede antal timer på arbejdspladsen (efter at kvinden er begyndt at arbejde uden for hjemmet uden at mandens arbejdstid er blevet sat ned).

Det ser altså ikke ud til, at sundheden er blevet meget bedre på trods af, at man ofrer mange flere penge på at bygge hospita-

ler og bekæmpe sygdomme.

Hvorfor er det sådan?

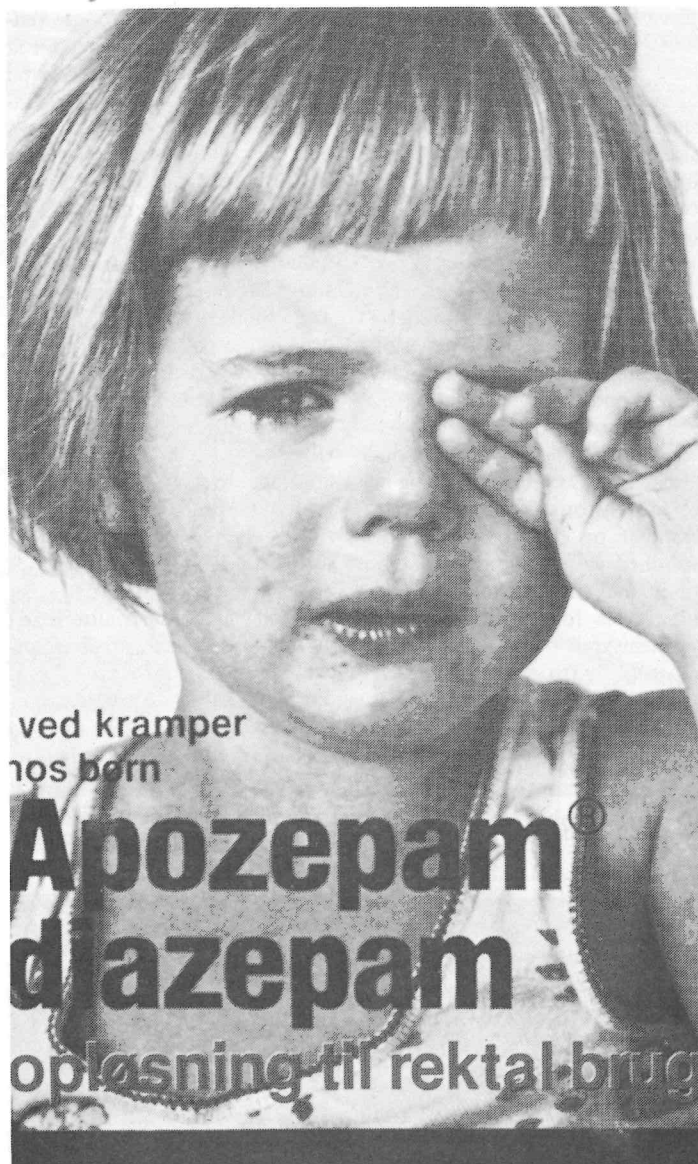
For at forstå det, må man se nærmere på, hvordan sundhedssystemet fungerer, og hvordan det hænger sammen med vort samfund. Vi vil starte med at se på nogle generelle træk ved sundhedsvæsenet. En vigtig tendens inden for den moderne lægevidenskab er, at man fokuserer på de af patientens legemsdele, hvor symptomerne på sygdom viser sig. Behandlingen tager så udgangspunkt i at fjerne eller dulme disse symptomer. Denne tendens udspringer af den såkaldte apparatfejlmодell, hvor lægen opfatter patienten som en maskine, hvor enkeltdele kan tages ud af helheden, undersøges og repareres. Mange læger specialiserer sig i en »maskindel«, hvilket har medført, at vi har fået en stab af specialister med hver deres speciale og dertil hørende autoritet.

Apparatfejlmодellen

Følgende tænkte eksempel illustrerer nogle af apparatfejlmодellens konsekvenser for sygdomsbehandlingen. Inge Hansen, der er ansat på kontor, lider af stærke mavesmerter, søvnløshed, angstfølelser, uro og spændinger, og går derfor hen til sin læge. Hun bliver sendt til undersøgelse på hospitalet for et eventuelt mavesår. På hospitalet konstateres, at der ikke er noget i vejen med maven. Lægen ordinerer så et syreneutraliserende middel og Inge Hansen bliver anbefalet ikke at drikke så meget kaffe, da det vil forværre hendes mavesmerter. Endvidere ordineres et middel mod søvnløsheden. Medicinen vil også reducere hendes angst, spændinger og uro. Denne behandling bevirker, at hun bliver i stand til at passe sit arbejde.

Selvom Inge Hansen således får løst sine fysiske og psykiske problemer, er det et spørgsmål om man kan betegne hende som rask, når hun skal tage piller for at fungere. Årsagerne til hendes symptomer er der ikke blevet pillet ved. På hendes arbejdsplads er man gået over til elektronisk tekstbehandling (ETB), så hendes arbejde består i at sidde foran en billedskærm hele dagen og foretage indkodning af tekster. Det er de samme bevægelser, hun foretager hele tiden, og det er både anstrengende og stressende.

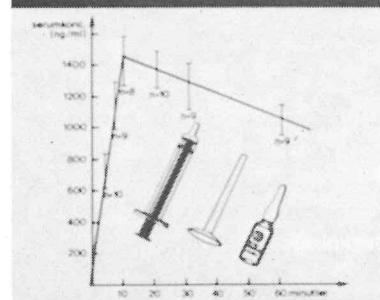
Et andet eksempel, hvor man fokuserer på det »mekaniske« er de store anstrengelser, man gør sig for løse kræftens gåde — på

ved kramper
hos børn

Apozepam
diazepam

opløsning til rektal brug

Bivirkninger:

Sedation.
Store doser gennem længere tid kan give toleranceøgning og afhængighed.

Interaktion:
Virkingen forstærkes af neuraleptica og alkohol.

Dosering:
Ved angst- og urotilstande
Peroralt:

Voksne 2-5 mg x 3
Skolebørn 2-4 mg x 3
Småbørn 1-2 mg x 3
Ældre 2 mg x 3

Ved spastiske tilstande
5-15 mg/die evt. rektalt
Ved kramper (status epilepticus) og præmedikation (ved f. ek. anæstesi):

Voksne: 10-20 mg i.v., i.m. eller rektalt.
Børn: 0,5-1 mg/kg legemsvægt rektalt.

Blandbarhed:
Ufortyndet eller i forhold 1:1 og 1:25 samt højere.

Indikationer:
Kramper — også epileptiske og giftfremkaldte.
Angstreaktioner med psykisk eller motorisk uro.
Delirium tremens, alkoholabstinens.
Kontraindikationer:
Myasthenia gravis.
Forsigtighed ved bilkørsel.

A.L-Pharma a/s
Emdrupvej 28 B, 2100 København Ø, (01) 29 88 7

Enhver tilstand kan ændres ved hjælp af medicin.

trods af, at årsagen allerede er kendt. Som før nævnt har WHO konstateret, at 90 pct. af svulstsygdommene skyldes miljøfaktorer. Følgende citat fra P. C. Jersilds bog om moderne hospitalsbehandling, »Babels

hus«, illustrerer dette: »Tusindvis af forskere tilbringer dage og sandsynligvis nætter ved reagensglas og elektronmikroskop for at følge cellens inderste liv og de mekanismer, der på molekylærniveau forvandler den

til en kræftcelle. Hvad sker der, hvis de mod forventning får held med arbejdet? Hvis en nobelpristager træder frem og siger, at cancer skyldes at X slår sig sammen med Y og under indvirkning af Z bliver til cancer? Effekten af det bliver en bagatel, så længe vi ikke sanser vort miljø.»

Apparatfejlmодellen er den fremherskende sygdomsmodel i vort samfund idag. Den slog igennem samtidig med industriens endelige mekanisering og gennembrud. Apparatfejlmодellen afspejler det moderne industrisamfunds specialisering og er således historisk betinget. Lægestanden og det fremherskende sundhedsvæsen har ikke eneret til denne endimensionale holdning over for tilværelsen; den gennemsyrrer vort samfundsmæssige liv fra øverst til nederst og er indbygget i hvert enkelt menneskes dagligdag.

Sundhedsvæsenets dilemma

Samtidig med at samfundet blev mekaniseret og effektiviseret,

blev sundhedsvæsenet et redskab for udviklingen, således at det fik til opgave at reparere på de skader, udviklingen forårsagede. Sundhedsvæsenets funktion blev at behandle patienter så de kunne passe deres arbejde, selvom det måske netop er arbejdet, der har gjort dem til patienter. Dette repræsenterer sundhedsvæsenets passive side. Tog sundhedsvæsenet i stedet den aktive rolle og analyserede arbejdssituationen og de sociale forhold i almindelighed for at finde årsagerne til sygdommene, ville det være en politisk handling, der rører ved grundpillerne i vort samfund. Dette kan illustreres ved følgende eksempel: skifteholdsarbejdet.

Skifteholdsarbejdet, der er et produkt af industrialiseringen og mekaniseringen, er efterhånden blevet erkendt som en sygdomsfremkaldende arbejdssituation. Hvorfor afskaffer man så ikke skifteholdsarbejdet? Det gør man ikke, fordi vort samfund kun fungerer godt, hvis industrien giver størst muligt udbytte. Derfor er det en nød-

vendighed for staten at varetage industriens interesser, hvilket den gør bedst ved at tillade skifteholdsarbejdet, der sikrer, at de dyre maskiner er i gang hele tiden og således kan forrente sig. Heraf ses, at der er en modsætning mellem industriens interesser og folkets sundhed.

Medicin for os?

Et andet eksempel, hvor vor sundhed er i modsætning til industriens interesser er medicinindustrien. Denne industri er som enhver anden industri afhængig af et marked. I dette tilfælde hedder markedet syge mennesker. I medicinalindustrien gør der sig særlige forhold gældende. For det første er det ikke forbrugeren, men lægen medicinalindustrien skal henvende sig til, når produktet skal sælges. og der skal konkurreres om markedet. Dette bevirker, at »kræfternes frie spil«, som i dette system skulle virke som feed-back fra forbruger til producent, sat ud af kraft. For det andet kan markedet for et lægemiddel kun udvides, hvis der sker en stigning i antallet af sygdomme, hvor det pågældende præparat kan bruges. Da man ikke kan øge markedet ved at skabe et større behov (gøre folk syge), som det ellers er tilfældet for andre produkter gennem reklamen, må man gå andre veje.

Der bruges i Danmark 100 millioner kroner årligt til reklame og markedsføring af lægemidler. En af de metoder, medicinalindustrien anvender, er nemlig at lave flere lægemidler, der omtrent indeholder de samme stoffer, men som markedsføres under forskellige navne og så konkurrerer med andre firmaers produkter. Resultatet af dette er, at en lang række af de præparater, der findes, er overflødige, idet de stort set er identiske i deres virkninger. F.eks. produceres i USA i perioden »1957-68 2131 »nye« lægemidler. Et udvalg inden for det amerikanske sundhedsministerium HEW har vurderet, at kun 15 procent af disse er af virkelig medicinsk betydning.

En anden mulighed for større salg er at lave anvendelsesområderne for et lægemiddel mere uspecificerede og almene, således at midlet kan bruges til at større udvalg af sygdomme. Dette kendes bl.a. inden for psykofarmaka-området, hvor et enkelt præparat for nervøse forstyrrelser angives at være effektivt mod svimmelhed, træthed, søvnløshed, hjertebanken, tidlig opvågning, besvær med at få vejret, forstoppelse, hyppig

vandladning, seksuelle problemer osv. Reklamer for at sådan et præparat er holdt i et pseudovidenskabeligt sprogbrug med henvisninger til videnskabelige undersøgelser og artikler. Lægerne der jo gerne vil gøre det bedste for deres patienter, begynder så at ordinere nervemedicin til patienter, som de egentlig ikke synes er neurotiske, men hvis symptomer de ellers ikke ved, hvordan de skal fjerne eller dulme.

Det sidste nye skridt er, at medicinalvareindustrien er begyndt at udvide markedet til også at omfatte børn. Dette kan man synes er umoralsk, men det er jo ikke udelukkende medicinalindustrien, der mangler moral. I vort samfundssystem er denne industri som alle andre nødt til at arbejde med profit som målsætning for at overleve.

Sundhed i samfundet

Som vi håber, det er anskueliggjort, ser vi en indbygget modsætning mellem effektiv sygdomsbehandling og -forebyggelse og vort samfunds økonomiske (og dermed politiske) indretning. Lægerne udfører reparationer på folk, der er blevet syge på grund af bolig-, arbejds-, ernærings- og transportforhold, uden at gribe ind i disse vigtige sygdomsfremkaldende faktorer. Det ligger f.eks. uden for lægernes område at beskæftige sig med trafikplanlægning, selvom trafikken hvert år invaliderer mange mennesker. Vi kender de virkelige årsager til mange sygdomme, men alligevel bliver de ikke udryddet (læs: forebygget), fordi de samfundsendringer, der skulle til for at standse sygdomsproduktionen, er så gennemgribende, at det nærmest ville få karakter af en revolution. De ændringer, der skulle foretages for at bringe miljøet i orden, ville være så kostbare, at de ville gå ud over industriernes profit, som netop er den styrende faktor i produktionen.

Sundhed betaler sig ikke i et profitstyret samfund. Hvis man vil de sygdomme til livs, der fremkaldes af de sociale forhold, er det mest logiske altså en ændring af disse forhold. En sådan omlægning kan jo godt lade vente på sig. Hvad kan der gøres, mens vi venter — inden for dette samfunds rammer?

Kampen for et bedre helbred

Vi må væk fra troen på, at lægerne ved alt om, hvad der er værd at vide om sygdomme. De er specialiserede og mangler i

Upjohn Central Nervous System Research
Et betydeligt fremskridt i behandlingen af søvnløshed

Halcion®
(triazolam)

Øget søvnkvalitet uden indvirkning på næste dags aktivitet

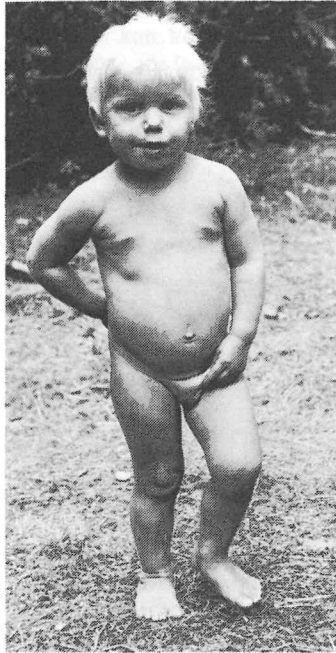
- kortere indsovningstid
- få natlige opvågninger og tidlige morgenopvågninger
- ingen residualvirkning den næste morgen
- betydelig reduktion i angst, spænding og uro den næste dag
- helt frisk næste dag

Medicinalindustriens oplysning til lægen om den medicin han ordinerer.

stor udstrækning indblik i levevilkårenes betydning for deres patienters helbred. I lægeuddannelsen indtager socialmedicinen, der fortjener at få tildelt en central rolle, hvis man virkelig ønsker at forebygge sygdomme, en bemærkelsesværdig begrænset plads.

Hver patient, der kommer til lægen, ligger inde med en stor viden om, hvorfor han/hun bliver syg, men denne viden bliver sjældent brugt til noget. Dette skyldes, at vi er vænnet til ikke at tro på vore kropsfornemmelser og personlige erfaringer, når vi sidder over for de hvidkittede eksperter, og at den viden, vi

eventuelt ligger inde med, ikke synes af interesse for lægen.

Megen af patientens viden er i behandlingssituationen irrelevant, da lægen alligevel ikke kan tage den i betragtning. Konsekvensen af at indse, at ens dårlige ryg skyldes den maskines indretning, som man betjener, ville f.eks. være at sige jobbet op eller at begynde at kæmpe på arbejdspladsen for at ændre forholdene (her maskinen). Det er en hård kamp, som ikke bliver lettere af at man også har en dårlig ryg at tænke på. De smertestillende midler, som lægen kan tilbyde, er ingen løsning, men en forståelig udvej, især i

arbejdsløshedstider, hvor det er ekstra nødvendigt at sikre sig at beholde sit job. Kun ved at se problemerne i sammenhæng og i fællesskab er det muligt at bidrage til deres løsning.

Vejen til et bedre helbred er ikke brolagt med blomster. Det er en daglig kamp for at ændre på alle de forhold i vore levevilkår, der gør os syge. Lægebehandling må bygge på en for- ening mellem lægevidenskabelig indsats og den viden, som vi hver især ligger inde med. Forebyggelse af miljøbestemte sygdomme er på kritisk vist afhæn-

gig af en erkendelse af de faktiske forhold og af, at denne viden udmøntes i handlinger. Samarbejdet mellem arbejdere og akademikere i Århus er et eksempel på kritisk forskning, hvis arbejdsmiljø-rapporter kan blive et udgangspunkt for reelle ændringer. **GDN & GS**

Litteratur:

- P.C. Jersild: Babels Hus
- Per Gregersen et.al.: Sygdom i samfundet.
- Per Steing et.al.: De er syge sagde lægen.

Blyudslippet fra sukkerindustrien godkendt med begrænsninger

I NOAH 56-57, temanummeret om bly, omtales hvorledes sukkerfabrikkerne anvender blyholdige kemikalier ved bestemmelse af sukkerindholdet i roesaften. For den enkelte fabrik drejer det sig om 50-100 kg bly om året.

Som et led i behandlingen af sukkerindustriens ansøgning om miljølovsgodkendelse (kap. 5) har Storstrøms Amtskommunes Miljø- og Vandinspektorat undersøgt forholdet. Inspektora-

tets arbejde omkring sukkerfabrikken i Nykøbing Falster er tilgængeligt for offentligheden i en lille rapport: Sukkerfabrikken Nykøbing: Miljøteknisk Vurdering.

På baggrund af en sammenligning med blyindholdet i omgivelserne fra naturens hånd, suppleret med en vurdering af det atmosfæriske nedfald, konkluderer rapporten, at de udledte blymængder fra sukkerfa-

brikkerne er af marginal betydning. Så hedder det imidlertid: »Da Pb (bly) er et for det eksterne miljø farligt stof på grund af dets evne til at akkumuleres i fødekæderne, bør udledning af dette reduceres mest muligt, hvorfor de blymængder, der umiddelbart kan opsamles på de enkelte fabrikker uden væsentlige omkostninger bør opsamles.«

I Storstrøm Amtsråds godkendelse af Sukkerfabrikken

Nykøbing (vedtaget 24. okt. 1978) foreskrives, at det blyholdige laboratorieaffald skal afhændes via den kommunale kemikalieordning. De øvrige mængder tillades udledt med roevaskevandet. Ydermere foreskriver godkendelsen at der månedligt foretages en kontrolmåling til bestemmelse af spildevandets indhold af bly.

Peter Foersom

Forbrug

Følelsesbetonet eller

fornuftigt?

Et meget almindeligt synspunkt er, at vi som forbrugere er med til at bestemme udviklingen ved det valg af varer, vi foretager, og at vi dermed inddirekte har et ansvar for udviklingen. Men er vores forbrugsvalg så frit, som nogen gerne vil have os til at tro? Det er et spørgsmål, om ikke det i højere grad er behovet for at holde samfundsmaskineriet igang, end det er vores egentlige behov, der er bestemmende for vores valg af varer og måde at forbruge på.

En stor del af vort forbrug, der i global sammenhæng kan se ud som luksus, er tæt forbundet med hele samfundsudviklingen og derfor en nødvendighed for bare at kunne leve et normalt liv i et industrisamfund. Som nævnt andetsteds i bladet må man have bil, fryser mm. for at kunne skaffe sig madvarer og opbevare dem. Man må have en lang række tekniske hjælpemidler for at kunne lave sin mad inden for den fritid, arbejdsdagen levner. Samtidig presses reallønnen ned for mange lønmodtagergrupper, og det betyder for mange familier, at både manden og kvinden er tvunget ud på arbejdsmarkedet. Nu om dage er der derfor ikke mange, som kan/vil bruge deres sparsomme fritid på at udfylde det gammeldags køkkens talrige funktioner. Køkkenet bliver gennemmekaniseret — somme tider ud i det absurde (æggekoger). Fødevarerne bliver mere og mere forarbejdede, og færdiglavede madretter spiller en stigende rolle i hverdagen.

Dette er overhovedet ikke noget forsøg på at romantisere omkring forholdene i »gamle dage«. Ej heller er det et forsøg på at få den enkelte til at føle sig ansvarlig for forbruget af verdens knappe ressourcer. Det skal være en diskussion af det hensigtsmæssige i den nuværende udvikling i forbrugsmønstre — en udvikling, vi i alt for høj grad tager for givet, måske fordi vi føler os magtesløse over for den.

Frit valg?

Det frie forbrugsvalg, som liberalisterne holder så meget af, er i virkeligheden begrænset af en række forhold. Først og frem-

mest ligger denne begrænsning i, at vi stort set er uden indflydelse på, hvad der produceres. Det er ikke os, der bestemmer, at der skal produceres æggekogere, elektriske knive og mindst 20 forskellige slags vaskepulvere. Vi ser kun den færdige vare, og vores valg består i at kunne købe varen (hvis vi har råd) eller lade være (hvis vi kan modstå det enorme pres, industrien og erhvervslivet lægger på os for at få os til at købe uhæmmet). Vi kan ikke vælge, om vores penge i stedet skulle være brugt til f.eks. at skaffe flere og bedre institutionspladser til børn.

Som samfundet er indrettet, er de fleste af os nødt til at have f.eks. bil for at kunne handle, for at kunne komme til og fra arbejde osv. Vores løn dikterer, hvilken prisklasse bilen må ligge i. Tilbage for os bliver så kun at vælge mærke, farve, betræk og den slags småting. Okkergule eller bordeaux-farvede komfurer og køleskabe? Stegepande med eller uden teflon? Opvaskemiddel med eller uden citronduft? Ja, den slags kan vist ikke betragtes som reelle valgmuligheder.

Det store udbud af varer samt de kolossale mængder af reklamer, vi dagligt bliver overfuset med, gør det umuligt for os at få et overblik over markedet. Forbrugerbevægelsens velmente forsøg på at hjælpe os i den retning med at lave sammenlignende undersøgelser af priser og kvaliteter på symaskiner, klapvogne, marmelade, brillestel o.lign. ligner mest af alt en Don Quijotes kamp mod vejrmøller. Vareudbuddet vokser til stadighed, og det bliver mere og mere svært at gennemskue de produkter, der kommer frem. En given industri må i sin endeløse

Rowenta forbruger-information

SNURRR - og æggene er igen helt perfekte. (Du har jo andet at tænke på om morgenen end æg. Det hardin Rowenta æggekoger ikke).

Det er sundt og dejligt at spise æg. Men hvis disse er for blødkogte eller for hårdkogte, forsvinder hele nydeligheden. Med Rowenta-æggekogeren opnår du ensartet kogning hver gang - helt automatisk. Når æggene er færdige, afbryder den indbyggede thermostat for apparatet, og sammenlægger fortæller dig, at æggene igen er kogt nægtigt, som du gerne vil have dem.

Mærket du skal kigge efter når du skal købe æggekoger.

Inden kogningen prikker du æggene på den indbyggede æggekogeprikker, hvorved du undgår revnede æg.

Selve æggeholderen - eller kogesektionen om man vil - der har plads til 7 æg.

Det rene ligg. der dækker æggene under kogningen.

Vandmåleren hvort du holder den nøjagtige vandmængde ved hjælp af det medfølgende målebæger.

Ægget bliver hver gang kogt lige lilpas, men husk, at æg varierer i størrelse og også opbevaringstemperaturen har indflydelse på, hvor lang tid et æg skal ha. Streginddelingen på målebægeret er derfor vejledende.

Rowenta er også kaffemaskiner, brødrister, varmeplader, lyngrills, frituregrøder, pålægsmaskiner, sløjsejern, hårpjeleartikler, sløvsugere, lightere m.m. Alt det, der kan gøre din tilværelse nemmere - og meget sjovere.

EFFEKTIV GARANTI OG SERVICE. Rowentas æggekogere dækkes af en effektiv 12-måneders ombytningsgaranti. Og en sikker "quick-service", der både er hurtig og billig.

Rowenta-produkterne køber du i de forretninger du plejer at handle i, når du skal købe kvalitet.

Rowenta

Mon ikke det ville gå hurtigere med en kasserolle?

kamp for at kunne klare sig i konkurrencen opfinde nye og stadig mere komplicerede produkter, som den vil have os til at købe ved at skabe en kunstig efterspørgsel gennem reklamer.

Skal der være farve i maden?

Der er f.eks. en række forhold, der karakteriserer fødevarerproduktionen. Produktionen bliver i stigende grad industrialiseret. Det er en nødvendighed, at der er et udbud af ensartede varer. Det øger produktiviteten, og det er også et krav for at sikre supermarkeder tilstrækkelige forsyninger med varer. Marmelade er ikke mere en sæsonbetonet vare, men kan købes hele året rundt. Da jordbærmarmelade mister sin naturlige farve i løbet af nogle måneder, må der »naturligvis« tilsættes farvestoffer, så den om vinteren kan gøre det ud for frisklavet jordbærmarmelade.

Farvestoffer i levnedsmidler er set ud fra et ernæringsmæssigt synspunkt totalt værdiløse. Desuden er det ofte sådan, at stoffernes virkning på mennesker er dårligt undersøgt, og at der derfor kan være en vis risiko ved at bruge dem. I mange tilfælde er situationen den, at visse virkninger er kendte, men at det er vanskeligt at føre et endegyldigt bevis for en skadevirkning. Svenske undersøgelser af de gule tjærefarvestoffer Tartrazin og Sunset Yellow har vist, at disse stoffer *kan* udløse astma og nældefeber hos ca. halvdelen af de mennesker, der lider af allergi. Det betyder, at ca. 200.000 mennesker kan blive syge af at spise budding, paneret torskefilet, hindbærmarmelade, kiks, for i alle disse varer og mange flere er det idag lovligt at anvende tartrazin. *Kan* blive syge, for det er vanskeligt at levere et bevis på årsagen til sygdom i den konkrete situation.

Her er et område, hvor forbrugerne kan forlange den utålelige situation bragt til ophør, uden at væsentlige kapitalinteresser vil blive skadet. Hvorfor handler staten så ikke? Hvorfor kan miljøministeren udtale, at han principielt *ikke* ønsker alle farvestoffer fjernet fra levnedsmidlerne. Det er dog et fantastisk samfund, der på denne måde spiller hasard med folks helbred og bruger manglende viden som argument for ikke at gøre noget.

der benyttes til at forsvare udviklingen i fødevarerprodukter. Et af argumenterne for at tilsætte nitrit til skinker er, at kogetiden kan nedsættes væsentligt. Kortere kogetid medfører, at kødet kun svinder 30 pct. under kogningen i stedet for 50 pct. Det har altså klare produktionsfremmende virkninger at anvende nitrit. Og så bliver det anvendt, uanset at mange forskere betragter nitrit som et skadeligt stof.

For at forhindre fedtstofferne i kiks i at blive harske, tilsættes antioxidanter — f.eks. stofferne BHA og BHT. Det er effektive

stoffer, og er kiksene ordentligt emballerede, kan de holde sig »friske« i årevis. Antioxidanterne er imidlertid nogle kedelige stoffer, hvis skadevirkninger på mennesker er meget dårligt undersøgt. For BHT har man påvist skader ved forsøg med rotter. Alligevel er begge stoffer tilladt iflg. den danske positivliste og meget anvendte. Igen gælder det, at det er meget vanskeligt at sammenholde virkningen af sådanne stoffer med konstaterede skader på mennesker, bl.a. fordi mennesker modtager mangfoldige andre påvirkninger samtidig, og fordi skader evt.

først giver sig udslag mange år senere. Det gælder f.eks. for kræftsygdomme.

Den tilladelige mængde af et givet tilsætningsstof bestemmes ved dyreforsøg for et enkelt stof ad gangen. Men i f.eks. kiks putter man ikke kun antioxidanter. Der er også tilsat farvestoffer, sulfid og andre ting. Hvordan disse stoffer tilsammen virker på forsøgsdyr eller mennesker, kender man intet til.

Kiks kan udmærket fremstilles uden sulfid. Sulfid er et ubehageligt stof, der bl.a. effektivt ødelægger B1-vitamin i den mad, vi spiser. Der er bare det

Spisefrikvarter og børn i voksealderen. Velbekomme.

Har du husket at gi' dine børn Multi-tabs?

Det drejer sig om vore ungers sundhed. Nærmere bestemt deres lidt mystiske spisevaner, når de i frikvarteret indtager brændstof til resten af skoledagen. Menuen står ofte på bøfsandwich, pølser, franske kartofler og colaer. En sammensætning, som hverken skole-sundhedsplejersken eller vi forældre kan være særligt henrykte for.

Det kan være svært at lære vores børn at spise sundt altid. Men vi skal ihvertfald sørge for, at de får de vitaminer og mineraler som de, særligt i voksealderen, har brug for.

Multi-tabs indeholder 11 vita-

miner, jern og 5 andre mineraler. Alle nødvendige for vores organisme og velbefindende.

Multi-tabs fås i 2 udgaver. Som slugetablet overtrukket med

et glat solgult lag uden kunstige farvestoffer, til de større børn og voksne. Og som en velsmagende, sukkerfri tygge/suttetablet til de mindre børn og dig selv, hvis du foretrækker at tygge tabletter.

Med Multi-tabs er du og din familie klar til at gå en bedre videntime imøde, hvad angår vitaminer og mineraler.

Så husk Multi-tabs. - Hver dag.

Multi-tabs

Fås kun på apoteket.

Medicinfabrikken Ferrosan.

Her har du en Multi-tabs-løsning på dine børns spisevaner.

Mad-teknologi

Det er teknologiske argumenter,

problem, at kiks uden sulfit i dejen ikke bliver runde. Skæve kiks kan ikke pakkes på maskiner — det kan kun helt runde kiks. Skal kiks laves uden sulfit, må man igen pakke dem med håndkraft som for 25 år siden, og det vil forhøje kiksenes pris. Mekaniseringen af produktionerne tvinger os altså til at acceptere den ernæringsmæssige forringelse, sulfit indebærer.

»Sund mad«

Den måde, viden skabes på, fører gang på gang til alarmerende oplysninger om, hvad der er farligt at spise og dermed inddirekte, hvad man skal holde sig til. Så er den gal med æg, så med lever, så med svinekød. Der er efterhånden ikke mange madvarer, som ikke er under mistanke for et eller andet.

Diskussionen om åreforkalkning er en sådan sag. Hjerte- og karsygdomme er en af de hyppigste dødsårsager i Danmark, hvor fedtforbruget udgør omkring 40 pct. af det totale kalorieforbrug. Tidligere døde langt færre af disse lidelser. Undersøgelser har vist, at meget fedt i kosten kan fremkalde åreforkalkning hos forsøgsdyr. Åreforkalkning hos mennesker synes imidlertid også at hænge sammen med andre faktorer end fedt — f.eks. tobaksrygning, stress, manglende fysisk aktivitet og et højt sukkerforbrug. Denne viden førte for nogle år siden til, at kostprofeterne hid-sigt fremhævede diætmarginer og minarine som erstatning for smør. Baggrunden er, at margarine fremstillet af plantefedt

 Tokalon

ikke indeholder tilnærmelsesvis så mange mættede fedtsyrer som smør, hvilket muligvis er af betydning for bekæmpelsen af åreforkalkning. Folk holdt i stor udstrækning op med at spise smør. Imidlertid er disse margarinere teknologiske præstationer, der kun kan hænge sammen, fordi der er anvendt en lang række tilsætningsstoffer. Man argumenterer altså i margarinekapitalens interesser for et tvivlsomt produkt til fordel for smør, selv om det er velkendt, at åreforkalkning kan forårsages af mange ting. Vi er nødt til at se på kosten som en helhed, og forskningsresultater er først brugbare, når de sættes ind i denne sammenhæng. Det er et spørgsmål, om man overhovedet kan nå frem til videnskabeligt at forklare, hvad der er en sund, fuldgældig kost. Der er utallige forureninger i føden, og der er ændrede behov, fordi menne-

Hvordan ser DU på kosmetik? Følelsesbetonet eller fornuftigt?

1. a) Jeg holder mig til mærker, der er gode.
- b) Jeg prøver helst alt det nye.
2. a) Jeg synes, emballagen skal være praktisk.
- b) Ofte falder jeg for en smart emballage.
3. a) Jeg er prisbevidst — for også et billigt mærke kan være af god kvalitet.

skets levesituation også ændrer sig.

Det bedste er at spise så lidt forarbejdede fødevarer som muligt og så varieret som muligt.

Mad i en helhed

Fødevarernes kvalitet bestemmes ikke kun i levnedsmiddelin-dustrien. Den kraftige diskussion af svinekøds kvalitet har vist, at forringelsen hænger sammen med en fundamentalt ændret måde at producere grise på. Foder, staldsystemer, indavl osv. i den moderne svineproduktion er et væsentligt grundlag for en dårlig kødkvalitet. Forringelsen er samtidig af en sådan karakter, at eksperterne skændes om, hvorvidt der rent faktisk er tale om dårligt kød eller eventuelt sundhedsrisiko. Forbrugerne skal ikke vente på det videnskabelige bevis. Det må være nok, at kødet smager af

rådden fisk. Forbrugerne må stole på deres egen fornuft og deres sanser og se fødevarer og sundhed i en helhed.

Fører vi kampen mod madforringelsen isoleret, går det galt. De udmærkede protester mod farvestoffer i f.eks. hindbærmarmelade førte ganske vist til en fjernelse af farve fra visse marmelader, men også til en forretningsmæssig udnyttelse af sagen, så fabrikanterne solgte marmelade som særlig sund — uden farvestoffer, men stadigvæk med et rigt udvalg af konserveringsmidler og stabilisatorer og fortykningsmidler og med et sukkerindhold, der ofte overskrider 50 pct. Eller hvad med de pesticider i bærrerne fra gartneriproduktionen. Det er ikke blevet meget sundere at spise marmelade.

Det overdådige forbrug af ressourcer til fremstilling af madvarer og andre produkter har medført en høj grad af udbytning af de fattige lande. Det kan ikke være meningen, at vi i dette forhold omkring forbruget i industrilandene skal føle en personlig dårlig samvittighed over verdens nød og elendighed. Det er utopisk at tro, at der hos gennemsnitsdanskere skulle være et luksusforbrug, der f.eks. direkte kunne bruges som gave til u-landsbefolkningen. Hermed være ikke sagt, at vi intet skal gøre for at bedre u-landsbefolkningens levevilkår. Og noget af det mest fornuftige, man kan foretage sig i den henseende er at søge at ændre på den udvikling, vi selv er underlagt. MN & HS

En streg på kortet

Antimotorvejsgruppen/Sydhavnen består af en flok aktive, bosat i Københavns sydvestkvarter — et af de mest trafikplagede og støjramte områder i København. Gennem vores boligkvarter kører dagligt omkring 55.000 privat- og lastbiler frem og tilbage fra Københavns sydlige og vestlige omegn til bl.a. Valby, Amager og Københavns centrum.

3 motorgader

Gruppen blev til, da Københavns borgerrepræsentation havde givet tilladelse til at staten bygger en motorvej fra Ringvej B3 ved Vallensbæk til Amagers Østkyst nord for Kastrup Lufthavn. Borgerrepræsentationen

forudsatte ganske vist, at der skulle laves foranstaltninger til at løse trafikproblemer og andre gener for vores tæt bebyggede område. Men under borgerrepræsentationens debat kom det frem, at borgmester Was-

En streg på kortet ...

sard havde skjult 2 rapporter fra vejdirektoratet, som viste, at motorvejen *ikke* i sig selv ville løse nogensomhelst problemer.

De ekstra anlægsforanstaltninger, man talte om, er en centrumforbindelse (Teglværkshavnslinien) og endnu en motorgade nord om Folehaven og ned langs Valbyparken.

Vi skulle altså have ialt 3 nye vejanlæg og have smadret vore rekreative områder: Valbyparken og sejlsporten i Kalveboderne.

I Københavns borgerrepræsentation afskar formanden for byplan- og trafikudvalget, Jørgen Frederiksen (S), den videre debat ved at fastslå, at det var »en streg på kortet«, man skulle give tilslutning til — hverken vejbredder, belægning eller træer .....

Alle mindretalsforslag forkastedes, og forslaget fra byplan- og trafikudvalgets flertal (socialdemokraterne og de konservative) var herefter vedtaget.

Protestarbejdet begynder

Så kom der gang i det lokale protestarbejde: Miljøgrupperne, Hvidovre; Gruppen mod luft-havnsmotorvejen, Tårnby; Miljøgruppen, Folehaven; fiskerne, Sydhavnen; sejlsportsklubberne i området; Sydvest-lokalråd; AKB-Frederiksholm og Antimotorvejsgruppen Sydhavnen. Offentlige møder, underskriftindsamlinger, plancheudstillinger og flittig brug af dagspressen og lokalaviserne med dokumentation for at vejbygningerne til mindst 1/2 milliard kroner ikke ville løse problemerne i de trafikramte boligområder. Boligområder, hvor folk bor i et støjniveau på 75-80 dB(A), hvor dobbelt så mange beboere har

været hos lægen pga. dårlige nerver, og dobbelt så mange har været indlagt på psykiatrisk hospital, og mange flere bruger nervemedicin — sammenlignet med den samme type familier i boligområder uden gennemkørende trafik.

Resultater

Samarbejdet mellem grupperne fungerede, trods ret forskellige perspektiver i arbejdet med trafikproblemer i et storbyområde. Det foreløbige resultat af arbejdet bærer da også præg heraf: Vallensbæk-Kastrup motorvejen er under anlæggelse. Hvidovregruppen, fiskerne og sejlsporten får formentlig den brohøjde på 14 meter over Kalvebodløbet, som de sloges for — og Tårnbygruppen har opnået en lidt anderledes linieføring af vejen, så konsekvenserne der bliver »knap så slemme«. Tilbage er støj- og de øvrige trafikproblemer i Folehaven og resten af sydvestkvarteret. Selv med en centrumforbindelse vil motorvejen kun aflaste Folehaven for ca. 14 pct. af trafikken. Det svarer til en støjreduktion på 1-2 dB(A) — forskellen fra de 75-80 dB(A) i dag er så lille, at det næppe kan registreres af det menneskelige øre! Skulle støjen bringes ned på 65-70 dB(A), skulle trafikken ned på en tiendedel af, hvad den er i dag. Miljøstyrelsens vejledende grænse for støj i boligområder er 55 dB(A) .....

Ikke flere vejanlæg, men .....

Tilbage er også Antimotorvejsgruppen/Sydhavnen, som fastholder, at Københavns trafikproblemer ikke løses ved flere vejanlæg. Det er omfattende trafiksaneringer, der skal til. *Det er ingen naturlov, at folk skal transporteres rundt i biler.* Derimod er det naturlige behov, at vi kan bo og sove i fred og ro, at vi kan trække vejret i ren luft, at vi kan færdes til fods og på cykel i byen uden at skulle indordne os under biltyranniet: Plads til biler på vejene, men ikke cykelstier; grønne bølger for bilerne, dvs. lysregulering så bilerne kan drøne gennem byen med 50-60 km fart i timen, mens fodgængerne må springe over fodgængerfelterne, fordi der om få sekunder igen er rødt lys for os; parkeringspladser i stedet for parker og legepladser; den stadige angst for død eller lem-læstelse ved færdselsuheld.

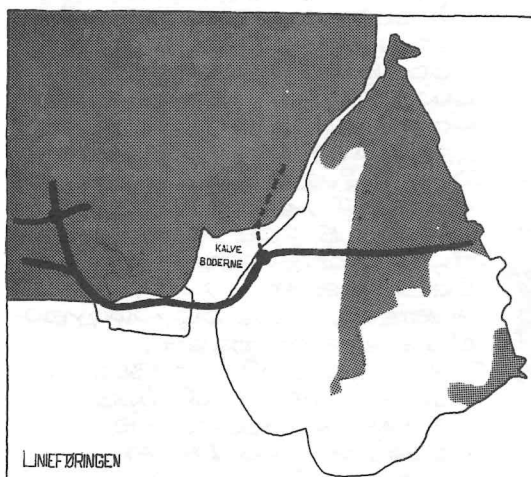
Vi har også transportbehov, som ikke kan klares til fods eller med cykel — men som snildt kunne klares med kollektive transportmidler. Sådan startede det jo også, først cyklerne, så banerne og de hestevognstrukne sporvogne. Men så kom benzinen og hermed fik kæmpe kapitalinteresser — bilkoncerner, de multinationale olieselskaber, cement-, gummi- og lakindustrien og reklamebranchen frie udfoldelsesmuligheder for at profitere på et irrationelt og ødelæggende forbrug. Og nu kører det af sig selv: Byerne ind-

rettes og boliger, arbejdspladser og indkøbspladser placeres, så folk tvinges til at købe bil. Den kollektive trafik udsultes. Nye bycentre forsynes straks med mangesporede motorveje, mens hurtige kollektivforbindelser som S-tog først kommer årtier senere, når folk har købt bil. I København staves beboerne sammen i HT-busser: 6 personer pr. kvadratmeter, og rystes og mases som i en æltemaskine, når bussen skal bane sig vej mellem tusindvis af privatbiler med 1 mand i hver, som for langt størstedelens vedkommende stammer fra de attraktive grønne, fredfyldte boligkvarterer uden for byen.

La' os samles

Antimotorvejsgruppen slås stadig mod truslen om en motorgade til Københavns centrum — den sydlige del af Søringen — men udfolder ligeså store anstrengelser i det nystartede Kollektiv Trafik Forbund for en udbygning og forbedring af den kollektive trafik. På et offentligt møde for nylig i KTF om »beboerkamp og trafik kamp« sluttedes det, at en arbejdsgruppe indkalder folk fra samtlige beboer-, miljø-, trafik- og NOAH-grupper i Københavnsområdet, samt KTF og Dansk Cyklist Forbund for at få samlet kræfterne til en plan for total trafiksanering af Københavnsområdet. På gensyn i det arbejde!

*Bente Buur Enevoldsen
Antimotorvejsgruppen
Kollektiv Trafik Forbund*

Linieføringen som den fremgår af den netop vedtagne regionplan for hovedstadsområdet.

CITY-2

PÅ FÅ ÅR ER DER SKET EN EKSPLOSIV FORÆNDRING I FORBRUGSMØNSTERET.

HER PÅ TÅSTREP Hovedgade er mange uferbutikker - slagteben, købmanden osv. forsvundet og erstattet af modeforretninger og banker. Forbrugeren handler i City 2.

Disse enorme indkøbssteder kan der ikke være så mange af, så afstanden fra boligen til supermarkedet bliver lang. Det at købe ind bliver derfor en langstrakt affære, der mest praktisk henlægges til f.eks. lørdag. Det bliver altså nødvendigt med din egen bil, dels for at komme til indkøbsstedet og dels for at kunne transportere alle de nødvendige varer hjem. Det kan jo ikke betale sig at købe småt ind! Af samme grund er køleskab og dybfryser nødvendigheder for at kunne opbevare fødevarerne.

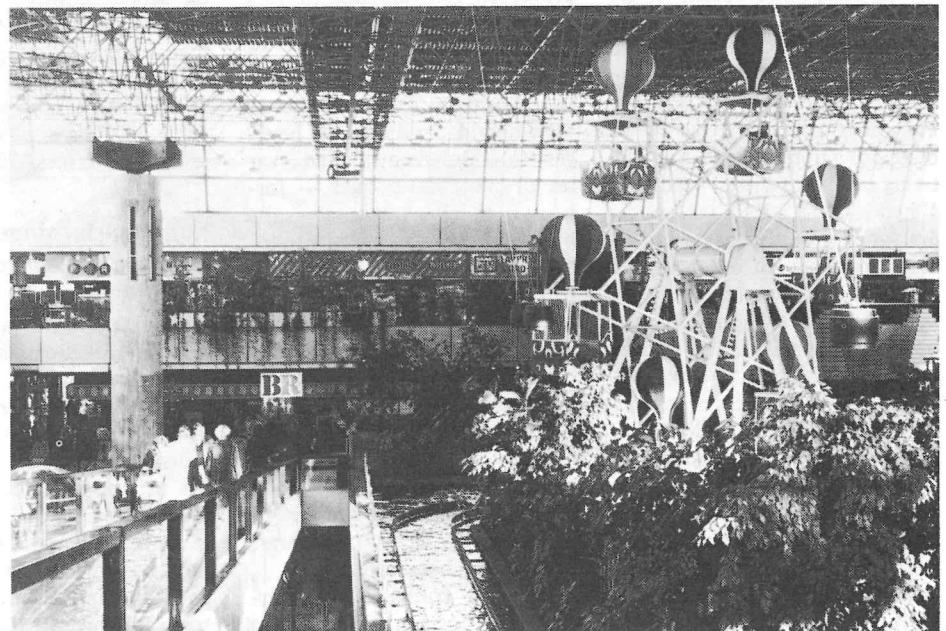

FORBRUGEREN HAR OVERTAGET EN DEL AF VAREUDBRINGNINGEN, HENTER VARENE FRA HYLDERNE OG TRANSPORTERER DEM TIL KASSEN, HVOR BETALINGEN FOREGÅR. I TACT MED FORBRUGERNES OVERTAGELSE AF VARETRANSPORTEN, ER LØNARBEJDET I SUPERMARKEDET BLEVET OPSPLITTET. JOBS SOM KASSEDAME/MAJL OG LAGERARBEJDER, PRISMÆRKER AFLØSER DEN GAMMELDAGS ALSIDIGE EKSPEDIENT.

DYRFREYSEREN OG BILEN ER ALTSÅ NØDVENDIGE BETINGELSER FOR AT HANDELSSTRUKTUREN MED SUPERMARKEDER KAN UDVIKLES. EN ENDNU VIDERE UDVIKLING ER DE SÅKALTE DISCOUNT-BUTIKKER, HVOR SÆRLIGT UDVALGTE VARER FORHANDLES TIL EKSTRA LAV PRISER.

PRISERNE VED DISSE SUPERMARKEDSSYSTEMER ER LAVERE END NERBU-TIKKERNE, IDET SUPERMARKEDER HAR DEN STØRRE OMSÆTNING OG REDUCEREDE UDGIFTER TIL ARBEJDSKRAFT. DET DÅRLIGE I UDVIKLINGEN LIGGER I AT STORE GRUPPER I SAMFUNDET, DE GAMLE, INVALIDER, DE IKKE BILBØENDE FÅR RINGE INDKØBSMULIGHEDER. SAMTIDIG FORSTÆRKER DEN CENTRALE OMSÆTNINGSKRAEVENE TIL STANDARDISEREDE FØDEVARER, OG DET BETYDER OFTE FORSTÆRKET INDUSTRIALISERET PRODUKTION OG DERMED FORRINGEREDE ERNÆRINGSFORHOLD.

Dengang folk i Tåstrup

Sammenslutningen mod Storcenterplanerne (SMS) har tabt det første slag om centerplanerne i Tåstrup-området — om den har tabt det sidste om realiseringen af City 3-planerne, må tiden vise. Men for mange mennesker i SMS har kampen trods alt vist, at man ved i fællesskab at sætte tommelskrueerne på politikerne kan ryste dem. De skrårige svar, politikerne ofte giver, er kun et dække over en enorm usikkerhed, som de ikke vil være ved. Desuden har man i SMS oplevet en idérigdom, der via gensidig inspiration fra alle deltagere har formået at bringe SMS's synspunkter ud til en stor del af befolkningen. De 13.000 underskrifter mod City 3 er et bevis på den store folkelige opbakning. I det følgende fortæles, hvordan tovtrækkeriet mellem SMS og kommunalbestyrelsen er forløbet og om, hvordan kommunen forsøger at luske City 3-planerne igennem ved at rubricere dem som lokalplaner, så man undgår at skulle diskutere planerne med borgerne. (Om offentlighedsbestemmelser se den næste artikel).

De første offentlige planer om at bygge et regionalt knudepunkt i Høje-Tåstrup kommune stammer fra begyndelsen af 60'erne. Tanken bag dette knudepunkt var at aflaste det centrale København trafikant og bryde sovebymiljøet i forstæderne. Blandt forudsætningerne var udbygningen af S-banenettet til Roskilde, motorvejene B4 og B5, Vestmotorvejens nordlige del samt Holbækmotorvejen.

Op igennem 60'erne arbejdedes der på den overordnede planlægning af Københavns vestege — både på regionalt og kommunalt plan. I 1970 offentliggjorde Høje-Tåstrup kommune sin dispositionsplan, hvori det spåedes, at det færdigbyggede storcenter ville omfatte 300.000 m² etageareal. Første etape i denne plan var City 2. På grund af forsinkelsen med bl.a. udbygningen af S-togsnettet og de overordnede motorveje åbnede City 2 i 1975 med nogle års forsinkelse. På baggrund af dispositionsplanen udarbejdede kommunen en rapport om »Planlægning af Høje-Tåstrup-området«, marts 1976. Denne rapport lagde op til hovedanvendelsen af arealerne som et integreret city med både butikker, kontorer, institutioner og boliger. I denne bebyggelse placeredes Københavns nye aflastningsbanegård for fjerntogene.

Januar 1977 offentliggjorde kommunen »Strukturplan for Høje-Tåstrup området«, der

dannede grundlag for en indbudt arkitektkonkurrence for et delområde. Det er dette delområde, der i folkemunde er blevet døbt City 3.

Hvad er City 3

Det areal, der var omfattet af arkitektkonkurrencen, bestod af 84 ha, hvoraf ca. 38 ha (eller ca. 45 pct.) udgjorde større veje. De resterende 47 ha ønskede kommunen at udlægge til boliger .. 60.000 m² etageareal butikker . 55.000 m² etageareal andet erhverv

..... 110.000 m² etageareal
I områderne tættest ved hovedbanegården var bebyggelsesprocenten 100 faldende til 75 i de fjerneste områder. Friarealerne skulle omfatte 7,5 ha og parkeringsarealer i terræn 18,1 ha, hvoraf de 6,3 ha er tænkt som langtidsparkering for banegården. Boligbebyggelsen var sat til max. 700 boliger — fortrinsvis til eje. Dette vil skabe behov for sædvanlige institutioner — vuggestuer, børnehaver, fritidshjem og skole. (Det fuldt udbyggede område vil efter planerne rumme 4600 boliger). Det butikksareal, der i planerne var sat til 55.000 m², svarer til det areal, der i øjeblikket ligger i City 2.

Ud over detailhandel er det tanken at udlægge arealer til andet erhverv så som kontorer, forlystelser, hoteller etc.

Da en af grundene til centerplanernes opståen har været et

ønske om at aflaste København trafikalt, vil det medføre en koncentration af trafikantlæg omkring City 3. Ud over de allerede eksisterende vejanlæg skal følgende større overordnede veje anlægges:

1. Motorvej B5
2. Hallands Boulevard
3. Bohus Boulevard
4. Sydvej
5. Forlængelse af Skåne Boulevard.

DSB opererer i Plan 90 med en hovedbanegård for fjerntrafikken placeret i Høje Tåstrup i 1980-1985. Det er DSB's ønske, at trafikknudepunktet samtidigt skal forenes med kommercielle og servicebetonede funktioner. Samtidig med, at storstationen tages i brug, skal S-banenettet forlænges til Høje Tåstrup. I forbindelse med banegården opføres en busterminal til både lokal- og fjerntrafik.

Sammenslutningen mod Storcenterplanerne (SMS)

I marts 1978 gik det op for nogle Tåstrupborgere, at der skulle til at ske noget på markerne omkring Tåstrup. På dette tidspunkt var der fundet en vinder af arkitektkonkurrencen, og inden længe skulle det godkendes af kommunalbestyrelsen. I løbet af kort tid fik disse borgere fremstillet en lysbilledserie om planerne og deres konsekvenser. Ved et møde på Tåstrup Bibliotek d. 10. april vistes

lys billedserien for ca. 100 mennesker fra hele kommunen. Efter forevisningen diskuteredes, hvorledes man kunne forhindre planerne i at blive gennemført, og det resulterede i, at Sammenslutningen mod Storcenterplanerne (SMS) blev dannet.

Kritikken af planerne sammenfattedes i 4 hovedpunkter:

1. Planerne ville betyde, at den meget tætte boligbebyggelse vil danne grundlag for slum. Politikerne har som forsvar for denne koncentration hævdet, at den tætte bebyggelse vil bekæmpe kriminaliteten. Erfaringerne fra de tætbyggede kvarterer i København burde have belært politikerne om, at dette ikke nødvendigvis er korrekt. Årsagen til den tætte bebyggelse i City 3 skal i stedet findes i, at området har været led i en enorm jordspekulation, der har gjort jorden dyr og herigennem betinget en tæt bebyggelse.
2. Planerne vil gøre kommunen til et motorvejshevede og støjinferno. Motorvejsanlægene vil kræve kæmpemæssige investeringer af det offentlige, for at store private kapitalinteresser kan tilgodeses. Samtidig kan planerne anvendes som begrundelse for gennemførelse af motorvej B5.
3. Planernes gennemførelse vil betyde en meget stærk koncentration af butikker i cen-

sagde nej

terområdet, fordi regionaltoget og S-togene vil standse her, lokalbusserne vil få endestation her og kommunens forvaltning flyttes til det nye rådhus tæt ved banegården. Det vil fjerne befolkningsgrundlaget for en række af de butikker, der er placeret i nærcentrene og på Køgevej, Tåstrups hovedgade. Desuden vil det betyde en trussel for de lokale handlende i de mange bysamfund omkring Tåstrup. Således vil både Hedehusene og Sengeløse mærke den forringede service, men også længere væk vil butiksdød gøre sig gældende.

4. Det fjerde kritikpunkt var ikke rettet mod planernes udformning, men mod den måde, hvorpå kommunen forsøgte at gennemføre planerne. Planernes omfang beretigede åbenlyst til at skulle indgå i en kommunalplan, men da dette er betydeligt mere tidskrævende end en lokalplan, søgte kommunen om dispensation herfor hos Planstyrelsen, der accepterede dette. Grunden hertil er, at den nye lov om kommuneplanlægning fra 1977 i sine overgangsbestemmelser åbner mulighed for, at visse områder kunne gennemføres på dispensation som lokalplan. Hvis planerne skulle have været gennemført som en kommuneplan, ville det have medført meget store forsinkelser, idet en kommuneplan for det første tager længere tid at udarbejde, og for det andet er offentlig-hedsfasen af længere varighed end for lokalplaner. Yderligere gik kritikken på, at hele kommunens offentliggørelse af planlægningen havde været holdt på et sådant plan, at kun de færreste havde haft lejlighed til at sætte sig ind i planerne. Strukturplanen fra januar 1977 blev således kun udstillet i City 2, og annoncer om indsigelsesret og klagefrist i lokalviserne var nærmest af mikroskopisk størrelse. Kommunen havde overholdt lovens ord, men så sandelig ikke dens ånd.

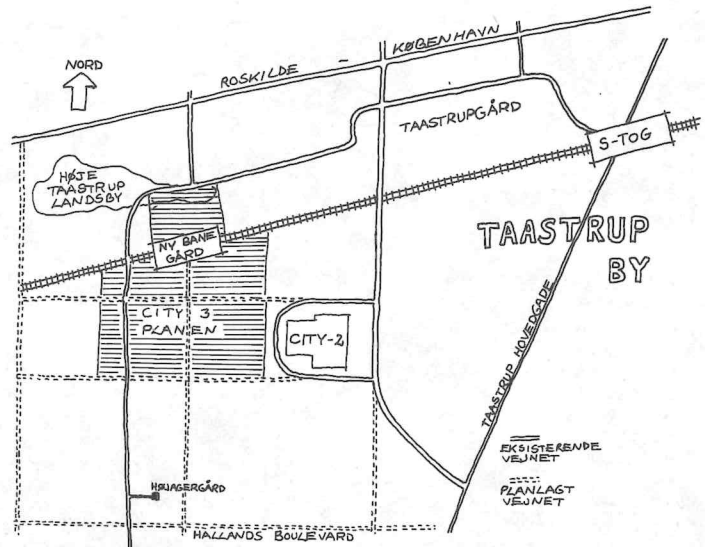
Desuden havde fremstående kommunalbestyrelsesmed-

lemmer både fra de konservative og fra socialdemokraterne før kommunalvalget udtalt, at man var villig til at udsende storcenterplanerne til folkeafstemning. Denne positive holdning forsvandt sporløst efter kommunalvalget: Valgflæsk?

Modstanden i SMS organiseredes på den måde, at deltagerne opdeltes i en række geografisk bestemte studiegrupper samt en række overordnede grupper (økonomi-, presse-, materialegruppe etc.) med medlemmer fra studiegrupperne. Af hensyn til muligheden for at kunne formidle hurtig kontakt, klare »prekære« situationer osv. dannedes en styringsgruppe.

En nervøs borgmester

For at få så mange mennesker som muligt i tale blev lysbilledserien i den følgende tid forevist hvor som helst i kommunen, hvis der blot var 10 mennesker, der var interesserede. Samtidig blev der startet et massivt bombardement af alle lokale blade og hovedstadsaviser med læserbreve. Hovedkravet i disse læserbreve var fortrinsvis et ønske om at vedtagelsen af planerne blev udsat, indtil der havde været en grundig information

om planernes omfang og konsekvenser. Dette krav medførte som en selvfølge, at indsigelsesperioden skulle gentages.

En delegation fra SMS gik til borgmester Per Søndergård (S). Delegationen fremførte SMS's argumenter, men uden noget resultat. Den nyvalgte borgmester var ved dette møde rystende nervøs i sin nye position og havde taget sin partifælle og formand for byplanudvalget Arne Frandsen samt den tidligere borgmester Flemming Jensen (C) plus flere embedsmænd med til mødet. Det har været karakteristisk for hele sagens forløb, at borgmesteren på grund af sin ringe erfaring på den post gang på gang har søgt hjælp hos sin forgænger og nuværende oppositionsleder Flemming Jensen.

Ved kommunalbestyrelsesmødet i maj måned 1978 tages det første skridt mod vedtagelsen af City 3-planerne. Vinderprojektet godkendes af et flertal bestående af socialdemokrater, konservative og det enlige radikale medlem — ialt 18 stemmer mod 3 (1 kommunist, 1 fremskridtsmand og 1 fra den lokale liste). Det blev det første af en lang række kommunalbestyrelsesmøder, hvor tilskuerantallet langt oversteg antallet af tilhørerpladser i selve byrådssalen.

SMS fortsatte sin PR-virkosomhed i den efterfølgende tid. Forårsaget af det røre, der var blevet rejst omkring sagen, blev arkitektkonkurrencens vinderprojekt atter udstillet. Alle konkurrenceprojekterne havde været udstillet i en periode i kom-

Tåstrupgård så langt øjet rækker.

SMS's aktion med de kneblede byrådsmedlemmer.

munens fritidscenter. For at få lejlighed til at gennemse de indkomne projektforslag, skulle man låne nøglen hos opsynet, og han viste så vej til kælderlokalet, hvor projekterne var udstillet. Ved genudstillingen af vinderprojektet var udstillingslokalet dog ikke aflåst i åbningstiden.

Underskriftindsamlingen

Efterhånden opstod den stemning i SMS, at man måtte forsøge at gøre kommunalbestyrelsen klart, at kravene om en fornyet informations- og indsigelsesfase havde en bred opbakning. Ideen om en underskriftindsamling opstod da som en naturlig følge heraf. Med kravet om at sende storcenterplanerne ud til en folkeafstemning startede i slutningen af maj måned den hektiske underskriftindsamling.

Hver af de studiegrupper, der var dannet i SMS's start, fik tildelt et område, hvori de skulle samle underskrifter. Ved at gå fra dør til dør og stemme dørklokker blev samtlige husstande i hele Høje-Tåstrup kommune besøgt af en underskriftindsamler. Ved de ugentlige fællesmøder blev de indsamlede under-

skrifter opgjort og meddelt til pressen.

I løbet af ca. 3 uger indsamledes 13.000 underskrifter, der afleveredes til borgmesteren d. 14. juni 1978. På denne dag skulle rammelokalplanen vedtages på kommunalbestyrelsesmødet. Afleveringen af underskrifterne var den første af en række uraditionelle og spændende arrangementer, som SMS gennemførte. Efter at borgmesteren havde fået overrakt de 13.000 underskrifter — hentet frem fra en betonblander, ankom en person udklædt som en tro kopi af borgmesteren. Han blev ført til rådhuset i en stor præsentabel vogn, og han havde borgmester Søndergårds sædvanlige usikre smil på læben samt en »borgmesterkæde« om halsen. Efter at have afholdt en mindre tale indviede den falske borgmester City 3 — et lykkehjul, der for hver gang det stoppede, udryddede enten en lille nærbutik, et træ eller en mark.

De 13.000 underskrifter var fordelt med ca. 1200 underskrifter fra personer uden for kommunen og ca. 800 underskrifter fra personer under 20 år. Dvs. at 11.000 stemmeberettigede Tåstrup-borgere skrev under på

kravet om at sende storcenterplanerne ud til folkeafstemning. Ved sidste kommunalvalg havde kommunen ca. 42.000 indbyggere, hvoraf ca. 27.000 var stemmeberettigede. Ialt har altså omkring 40 pct. af kommunens stemmeberettigede følt, at informationen omkring storcenterplanerne har været for dårlig.

Det knager i den socialdemokratiske gruppe

På kommunalbestyrelsesmødet d. 14. juni diskuteredes sagen med sædvanlig politisk argumentation, men først da en af de nyvalgte socialdemokratiske kommunalbestyrelsesmedlemmer, Eli Borch, tog ordet og gjorde opmærksom på, at han ikke mente, man kunne sidde de 13.000 underskrifter overhørig, skete der noget. Efter en afbrydelse af mødet og nogle korridorforhandlinger meddelte borgmesteren, at sagen udsattes til et ekstraordinært kommunalbestyrelsesmøde 14 dage senere. Det er interessant at bemærke sig denne udgang på Eli Borchs indlæg, for hvis han ville stemme mod den socialdemokratiske gruppe, ville det reducere flertallet for planernes vedtagelse

fra 18 af de ialt 21 kommunalbestyrelsesmedlemmer. Formentlig har Eli Borch ikke været den eneste, som har været tvivlrådig blandt socialdemokraterne og de konservative. Og af angst for at flere skulle hoppe fra, reddede borgmesteren sin position ved at udsætte sagen.

På kommunalbestyrelsesmødet blev desuden vedtaget, at man ikke af pladshensyn kunne flytte kommunalbestyrelsesmøderne til trods for, at tilskuertallet i byrådsalen maksimalt måtte være 100 personer. Langt under, hvad der var mødt op.

»13.000 par øjne hviler på jer«

På det ekstraordinære kommunalbestyrelsesmøde d. 28. juni var det ventet, at de to partimadadorer, den socialdemokratiske borgmester Per Søndergård og den fhv. konservative borgmester Flemming Jensen havde fået kontrol over deres tropper, så storcenterplanerne kunne vedtages. Hvorvidt de havde det, eller om det skyldtes, at man havde ændret strategi, er vanskeligt at udtale sig om. Men resultatet af mødet blev — uden forudgæn-

de debat — en 3 mdrs. udsættelse af beslutningen. Til at informere borgerne i kommunen bevilgedes på mødet 15.000 kr. På dage før det ekstraordinære kommunalbestyrelsesmøde foretog det, at Hovedstadsrådet ville forkaste det oprindelige B5-motorvejsprojekt, hvilket kan have været medvirkende til, at kommunalbestyrelsen udsatte vedtagelsen af storcenterplanerne.

Før det ekstraordinære kommunalbestyrelsesmøde havde SMS arrangeret en aktion på pladsen foran rådhuset. Det var hos politimesteren blevet søgt om tilladelse til et optog gennem hovedgaden, men denne anmodning blev afvist, fordi det efter politiets mening ville give trafikale problemer. Denne afvisning kom på trods af, at lignende optog tidligere var blevet afholdt på tilsvarende tidspunkter i myldretiden. Den rute, som SMS fik tilladelse til at benytte, havde ikke samme mulighed for at appellere til så mange mennesker som den først planlagte, men blev dog benyttet alligevel.

Aktionen var holdt i en dystertone. Forrest i optøget gik en person, der i langsom takt angav en dommedagsagtig stemning på en stortromme. Bag ham kom »City 3« trækkende henholdsvis den nuværende og den forhenværende borgmester efter sig. Efter dem fulgte personer symboliserende kommunalbestyrelsesmedlemmerne — kneblede og bundet om hænderne — i snor efter de to partibosser. I ca. 10 min. tog dette tavse optog opstilling foran rådhuset, mens den dunkende lyd fra stortrommen banede sig vej ind i udvalgsværelserne og byråds-salen. På rådhuspladsen dannede mange enslydende plancher baggrund for de kneblede byrådsmedlemmer. På plancherne stod skrevet: »13.000 par øjne hviler på jer.«

Under hele det ekstraordinære byrådsmøde stod trommeslageren foran rådhuset og anslog den dystre stemning med sin enerverende monotone dunken.

Kommunens information til borgerne

På dette tidspunkt var der i SMS stor rådvildhed om, på hvilken måde kommunen ville drage borgerne ind i sagen. Håbet var jo stadig lysegrønt, og de fleste forventede, at udsættelsen ville betyde mulighed for indflydelse.

Borgmesteren lod forstå, at det var meningen, at borgerne i den 3 mdrs. periode, sagen var udsat af kommunalbestyrelsen,

ville få lejlighed til at komme med indsigelser, og at disse ville blive draget ind i planlægningen.

For at få mulighed for at påvirke den måde, som den af kommunen lovede information skulle formidles på, sendte SMS et brev til borgmesteren, hvor SMS's hjælp blev tilbudt. Dette brev blev aldrig besvaret, og kommunen planlagde selv en informationspjece til husstandsomdeling. Endvidere afholdt kommunen tre traditionelle borgermøder med et panel bestående af politikere og teknikere. SMS blev tilbudt at deltage med en repræsentant i panelet, men SMS afslog at deltage med den begrundelse, at formanden for byplanudvalget på kommunalbestyrelsesmødet i august måned havde gjort det helt klart, at hovedtrækkene i planerne lå fast, og at det kun kunne blive bagateller, der ville blive tale om at ændre. I stedet vedtog SMS at gennemføre deres egen oplysningskampagne med lysbilledforevisninger, diskussioner samt en City 3-festival.

Bibliotekscensur

Borgmesteren, der i hele foråret og begyndelsen af sommeren havde udvist en meget svingende kurs med selvmodsigelser og optrådt med tydelig usikkerhed, fortsatte denne linie ved personligt i midten af august måned at censurere en udstilling afholdt af biblioteket.

I slutningen af juli måned kontaktedes SMS af Tåstrup bibliotek, der forespurgte, om SMS var interesseret i at deltage i en udstilling om regionalplanen. Da storcenterplanerne er et centralt led i regionplanen, sagde SMS ja tak til at deltage. På et møde mellem SMS og bi-

blioteket blev det vedtaget, at SMS skulle ophænge et vist antal plancher, vise en lysbilledserie samt lede en række foredrags- og diskussionsmøder.

På dage før udstillingens start stoppede borgmesteren den pressemeddelelse, som biblioteket traditionelt udsender i forbindelse med alle udstillinger. Som begrundelse for sit indgreb fremførte borgmesteren, at det ikke var bibliotekets opgave at reklamere for SMS's aktiviteter. Resultatet blev, at udstillingen blev udsat en uge, og at biblioteket bad SMS om at undlade at deltage. Det lysbilledshow, der skulle have været vist under udstillingen, blev i stedet vist i bibliotekets foredragslokale i samme uge som bibliotekets udstilling om regionplanen, men med SMS som arrangør.

Narresutter

I slutningen af august og begyndelsen af september måned afholdt kommunen sine tre borgermøder. Den husstandsomdelte invitation til borgermøderne fremstod som et stykke proper reklame for storcenterplanerne. Med professionel dygtighed lod tryksagen, der var udført af et reklamebureau, ikke de øvrige reklamer, der smides ind gennem brevsprækkerne, noget efter.

Ud over en repræsentant for alle partier, som var repræsenteret i kommunalbestyrelsen, bestod diskussionspanelet af teknikere. Naturligvis var samtlige teknikere entusiastiske fortalere for centerplanerne. På alle borgermøderne deltog SMS med repræsentanter i salen, men først på det afsluttende møde lod SMS spørgsmålene regne ned over panelet.

Inden borgermødet havde

Til alle aktioner var der skrevet sange.

SAMMENSLUTNINGEN
MOD STORCENTERPLANERNE FOR

FOLKEAFSTEMNING

Klæbemærkatet

SMS uddelt narresutter til tilhørerne for at tilkendegive dens indstilling til mødet. Det var jo på forhånd blevet meddelt fra politisk side, at planerne ikke stod til at ændre. Borgermøderne kunne således ikke opfattes som andet end et paradenummer, der skulle retfærdiggøre vedtagelsen af storcenterplanerne. At dette var fiktivt demokrati, måtte være indlysende.

På det sidste borgermøde d. 7. september havde mødelederen, formand for byplanudvalget Arne Frandsen og hans tro talerør, borgmester Per Søndergård, for at begrænse spørgelysten fastsat, at mødet skulle afslutte kl. 22 (fra kl. 19.30), og muligheden for at rette spørgsmål til panelet var belagt med begrænsninger, der stærkt nærmede sig censurering. Desuden blev der under mødet lagt udemokratiske hindringer i vejen for panelets modstandere af centerplanerne, hvilket medførte, at kommunens viceborgmester og SMS's kraftigste fortalere i kommunalbestyrelsen i protest forlod panelet, da mødelederen nægtede at ændre procedure. Under pres fra tilhørerne måtte mødet dog forlænges indtil en naturlig afslutning.

City 3-festival

Sidste week-end i september måned afholdt SMS sit informationsarrangement — en City 3-festival. I kommunens fritidscenter havde SMS samlet en lang række aktiviteter med appel både til voksne og børn. De politiske partier fik en forespørgsel om at deltage med informativt materiale — gerne med personlig tilstedeværelse, men kun tre partier (DKP, Retsforbundet og den lokale liste) tog imod invitationen. I øvrigt var der arrangeret filmforevisning, lysbilledshows, plancheudstilling, båndgengivelser fra radioudsendelse og kommunalbestyrelsesmøder og meget mere. SMS havde desuden arrangeret bustur hver anden time med guide til de områder, hvor storcenteret skal bygges.

For børnene var der lavet tegnekonkurrence med titlen »Tåstrup — som du vil ha' den«, og blandt de indkomne forslag blev

der trukket lod om en række præmier. Af underholdende karakter var der arrangeret filmforevisninger for børn, underholdning lørdag eftermiddag med Poul Kjøller og lørdag aften med Savage Rose.

I hele festivalperioden var der repræsentanter fra SMS, der forsøgte at få personlige samtaler igang med de besøgende, og mange positive og udviklende meningsudvekslinger fandt sted. På trods af dårligt vejr om lørdagen lykkedes det at få ca. 1000 besøgende til festivalen.

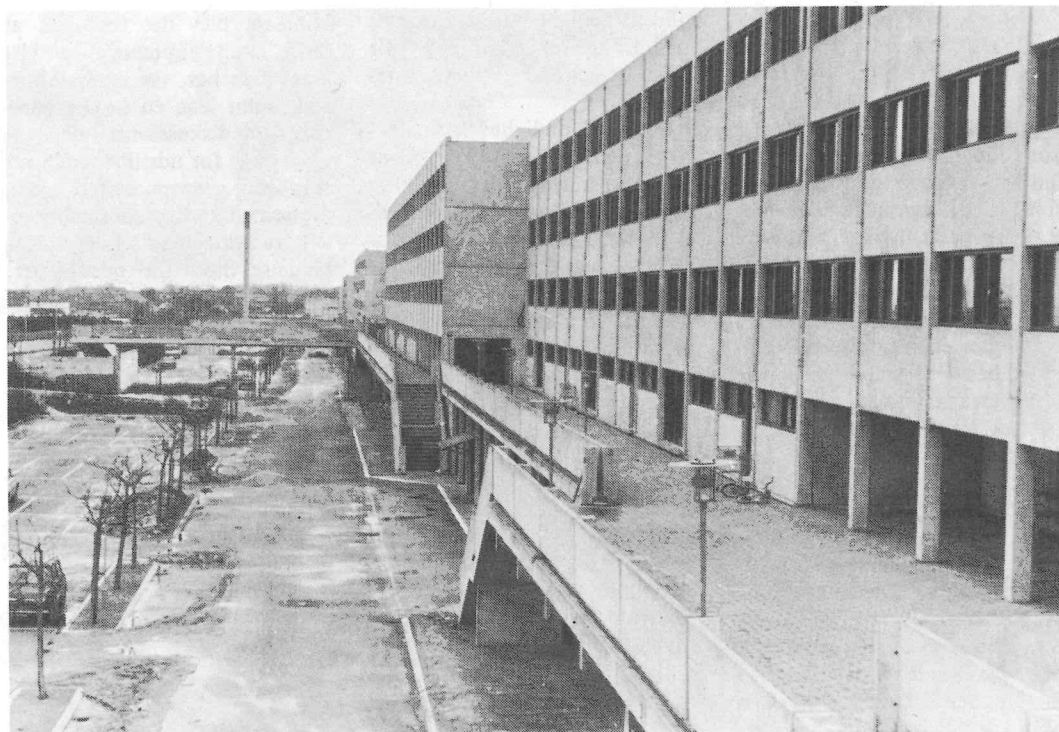
Lokalplanen vedtages

Den 11. oktober 1978 skulle storcenterplanerne atter til behandling i kommunalbestyrelsen. Det var mærkbart, at der både i den konservative og i den socialdemokratiske gruppe var kommet samling over tropperne. Afhopperen fra mødet d. 14. juni, Eli Borch, var kommet tilbage i folden efter at have undsagt SMS. Den politik, der var blevet ført fra de ledende politikeres side, havde været meget ubøjelig, så det var med stor skepsis, man i SMS så kommunalbestyrelsesmødet i møde. Efter at SMS på rådhuspladsen havde afholdt en kort introduktion af den gøglereforestilling, der snart skulle foregå i »pali-sandermanegen«, startede påny et af de kaotiske kommunalbestyrelsesmøder, hvor begivenhederne løb borgmesteren af hændte. Efter kludren i procedure-spørgsmål og overspringelse i talerrækkefølgen gik borgmesteren til afstemning, inden alle talere var hørt. Resultatet af afstemningen blev, at 18 stemte for vedtagelse af storcenterplanerne, 2 stemte imod, og 1 var ikke tilstede — nemlig Eli Borch!

Blandt de ellers standhaftige modstandere mod planerne faldt Fremskridtspartiets medlem fra med den begrundelse, at da motorvej B5, der havde været hovedårsagen til hans modstand, var faldet væk, kunne han godt gå ind for storcenterplanerne.

De eneste ændringer af planerne, som udsættelige af deres vedtagelse havde betydet, var en reduktion af detailhandelareal fra 55.000 m² til 36.000 m² og en forøgelse af boligarealet fra 60.000 m² til 76.000 m².

Med vedtagelsen af rammelokalplanen for storcenterarealerne havde SMS tabt det første og nok det væsentligste slag i kampen mod gennemførelse af dette mammutprojekt. Dermed er det jo ikke ensbetydende med, at City 3 nogensinde bliver

Et er planlægning - et andet er virkelighed

en realitet, men forudsætningerne for at betongartnerne kan begynde at pløje deres veje ned og plante deres betonsiloer, er nu skabt. Det er tanken, at rammelokalplanen skal udfyldes af en række delokalplaner, og det bliver her, at SMS skal sætte sine kræfter ind for at forhindre, at de værste af planlæggerens vildskud kan blive vedtaget.

Hvad sagde pressen:

Lige fra det tidspunkt, da SMS blev dannet, har den bevidst forsøgt at udnytte massemedierne for at komme ud til så mange som muligt. En god, men upålidelig kanal er de lokale husstandsomdelte annonceaviser, der udkommer i et utal i Københavns vestegn. Annonceaviserne lever på annoncørernes præmisser, og blandt dem er bl.a. kommunen. Det er umuligt at sige, hvorledes relationerne mellem annoncørerne og bladene er, og det er farligt at påstå, at kommunen direkte udøver pression over for annonceaviserne. Men påfaldende er det dog, at fra august måned 1978 og tiden fremefter var det vanskeligt for SMS at få en så omfattende og dækkende omtale i disse blade, som den havde fået i de første hektiske måneder. Begrundelsen for den faldende spalteplads var enten stigende annoncemængder eller efter redaktionens mening andet og bedre stof.

Noget af det mere konstante var de store dagblade, der brag-

te store og seriøse artikler med jævne mellemrum. Også i sensationspressens førende sprøjte — Ekstra Bladet — blev sagen omtalt, men faldt dog hurtigt til fordel for bedre sælgende historier. Den mest trofaste blandt medierne fandt SMS i Danmarks Radio, hvor Københavns Radio fulgte hele sagsforløbet løbende, og i udsendelsen »Fra borgernes synspunkt« blev der bragt mange orienterende indslag.

Modstand i erhvervskredse

Blandt modstanderne til storcenterplanerne kunne tælles så forskellige interessegrupper som City 2, Handelsstandsforeningen og de private lodsejere, der ejer jordene, hvorpå City 3 skal bygges. Københavns vestegn er spækket med indkøbscentre, lavprisivarehuse og lokalcentre i et sådant omfang, at man med stor sikkerhed kan sige, at en stor del af disse foretagender går en meget usikker fremtid i møde. Hvis City 3 gennemføres med et butiksareal som planlagt, ville en endnu større del af vestegnens butikker lukke. Det er selvfølgelig dette, som både City 2 — der i forvejen er et underskudsgivende foretagende — og Handelsstandsforeningen har indset. Det skal blot bemærkes, at på trods af sammenfaldende interesser mellem SMS og de handlende blev der ikke på noget tidspunkt etableret et samarbejde, idet SMS's modstand havde et bredere sigte end

blot angsten for en stigende butiksdød.

At lodsejerne også har udtrykt deres tvivl om storcenterplanerne er mere overraskende. En overvejende del af jorden ejes af K/S Høje Tåstrup Storcenter II. Hvem, der gemmer sig bag dette navn, er endnu uklart, men at det er store forsikrings-selskaber og olieselskaber, er en offentlig hemmelighed.

Årsagen til lodsejernes modstand er selvfølgelig økonomisk begrundet. Det kan naturligvis kun blive et gætværk, hvad lodsejerne kunne tænke sig at bygge på arealerne, men man kunne forestille sig kontorbyggeri, hvori forrentningen i øjeblikket er høj.

Borgerne er blevet svigtet af politikerne

Efter mere end et halvt års koncentreret kamp mod myndighederne havde SMS opnået at gøre formentlig hele kommunens voksne befolkning opmærksom på, hvad der skulle ske på markerne mellem forbrugstemplet City 2 og den idylliske landsby Høje-Tåstrup. 13.000 mennesker havde med deres personlige underskrift tilkendegivet, at de ønskede en folkeafstemning omkring emnet.

Man spørger uvægerligt sig selv, hvilke interesser det er, politikerne tjener ved at gennemføre planer af denne karakter mod et folkeønske.

Erik Drensholt

Retten til at snakke

I det sidste nummer af NOAH-bladet behandlede vi temaet »Kampen for indflydelse«. Vi skrev — temmelig firkantet — at der ikke eksisterer offentlighedsfaser i kommune- og lokalplanlægningen, som der gør det i regionplanlægningen.

Der findes offentlighedsbestemmelser i alle tre slags planer, og de er forskellige. Vi skal her kigge på bestemmelsernes formelle indhold.

Regionplanlægningen

Efter at have forhandlet med »sine« kommunalbestyrelser skal amtsrådet udarbejde forskellige »alternative« skitser til regionplaner (dvs. hvordan amtet i store træk kan komme til at se ud), samt en redegørelse for disse skitsers forudsætninger. Mange amter har her udsendt tre forskellige skitser: En centraliseringskitse, en decentraliseringskitse og en midt imellem.

Disse skitser offentliggøres og i løbet af de næste 6 måneder skal »amtsrådet og kommunalbestyrelserne forestå en oplysningsvirksomhed med det formål at fremkalde en offentlig debat om regionplanlægningens målsætning og nærmere indhold.« (lovens § 12, stk. 3).

Når de 6 måneder er gået, skal amtsrådet igen forhandle med kommunalbestyrelserne og herpå vedtage et regionplanforslag. Dette offentliggøres, og inden for de næste 4 mdr. kan borgerne komme med indsigelser til det.

Efter disse 4 måneder sender amtsrådet forslaget og indsigelser (samt en vurdering af indsigelserne) ind til miljøministeriet, som så godkender planen endeligt. Herefter offentliggøres planen endnu engang.

Kommuneplanlægningen

Offentlighedsbestemmelserne er blevet ændret fra et oprindeligt forslag, der blev fremsat i maj 1974, til det der blev vedtaget af folketinget i juni 1975.

I det oprindelige forslag var offentlighedsbestemmelserne nogenlunde som i regionplanloven. Kommunalbestyrelsen skulle offentliggøre alternative skitser, forestå en offentlig debat, og befolkningen skulle have 6 måneder til at diskutere skitserne i, inden kommunalbestyrelserne lavede den endelige plan.

I det vedtagne lovforslag skal der ikke udarbejdes alternative

skitser, som befolkningen kan diskutere. Derimod skal der iflg. § 6 i kommuneplanen udarbejdes »en kortfattet redegørelse om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder i det forestående planlægningsarbejde.« Disse spørgsmål skal befolkningen have lejlighed til at diskutere i 3 mdr. (Kommunalbestyrelsen kan forlænge denne periode, hvis de vil) og som tidligere skal kommunalbestyrelsen »forestå en oplysningsvirksomhed med det formål osv. ....«

Når de 3 mdr. er gået, kan kommunalbestyrelsen vedtage en plan. Denne offentliggøres og befolkningen har så 4 mdr. til at komme med indsigelser, inden planen godkendes endeligt (som ved regionplanlægningen).

Lokalplanerne

Kommunalbestyrelserne skal lave lokalplaner »når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse«.

Kommunalbestyrelsen vedtager en plan og skal herefter offentliggøre den sammen med en »kortfattet beskrivelse af dens indhold og af planens retsvirkninger. Kommunalbestyrelsen kan offentliggøre alternative forslag«.

Samtidig med offentliggørelsen skal kommunalbestyrelsen skriftligt underrette befolkningsgrupper, der bor i lokalplanområdet, ejer ejendomme i det eller som planen iverigt har væsentlig betydning for. Desuden foreninger o.lign., der har bedt om at blive underrettet samt diverse offentlige myndigheder.

Herefter har befolkningen 2 måneder til at komme med indsigelser til lokalplanen. Kommunalbestyrelsen kan forlænge den frist, hvis den vil.

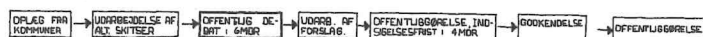
Sammenfattende kan man for det første sige, at ved regionplanlægningen og kommuneplanlægningen får befolkningen mulighed for at udtale sig før

VAR DER NOGEN DER SAGDE NOGET?

med

REGIONPLAN

KOMMUNEPLAN

LOKALPLAN

det endelige planlægningsarbejde — det gør de ikke ved lokalplanlægningen. Og ved samtlige planer bestemmer politikerne selv om de vil lytte til befolkningen.

For det andet: Jo mindre abstrakte, overordnede planerne er, jo mere de umiddelbart berører folks hverdag, jo kortere tid får befolkningen til at sætte sig ind i planerne og evt. komme med kommentarer til dem.

Befolkningens indflydelse

Det er klart, at offentlighedsbestemmelserne i lokalplanlægningen er de ringeste for befolkningen. Man bliver stillet over for en færdig og vedtaget plan, som man har 2 måneder til at komme med protester overfor eller ændringsforslag til. Og kommunalbestyrelsen bestemmer selv, om den vil rette sig herefter. I praksis vil det højst være allerede etablerede og velfungerende beboergrupper, der kan nå at formulere sig på de 2 mdr.

Hvordan med kommuneplanlægningen. Her er der i første omgang 3 mdr. til at diskutere »hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder« og senere 4 mdr. til at komme med indsigelser mod kommuneplanforslaget. Den væsentligste anke må være, at den tid, befolkningen har til at sætte sig ind i problemerne og finde frem til løsningsforslag er blevet halveret. I forhold til det første forslag og i forhold til re-

gionplanlægningen, med mindre kommunalbestyrelsen selv forlænger fristen.

Om det er bedst at diskutere »alternative skitser« eller »hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder«, afhænger i høj grad af, hvordan disse laves. I sidste nummer af NOAH-bladet så vi på Vejle Amts »alternative« skitser, og de var jo ikke ligefrem noget at prale af.

Hvad gør vi nu?

I første omgang må vi kræve nogle *ordentlige redegørelser* fra kommunalbestyrelserne. Og vi må kræve *god tid til at diskutere dem* i. Hvis den politiske vilje til det eksisterer i kommunalbestyrelserne, er der for så vidt ingen formelle eller juridiske hindringer.

Da det kan være svært at gennemskue en bys problemer og komme med løsningsforslag til dem, må vi desuden kræve, at der stilles *fagfolk til vores rådighed*. (I parentes bemærket har man ikke villet indføje dette i lovgivningen, fordi man mente, at lovgivning herom ville medføre, »at de administrative og økonomiske konsekvenser ville blive uoverskuelige (Betænkning over forslag til lov om kommuneplanlægning)).

Endelig må vi selvfølgelig kræve, at kommunalbestyrelserne giver os reel indflydelse på planlægningen. PN

Beboeraktioner

Bolig- og miljøkampe i København Eksempler, vilkår og perspektiver

Bolig- og bymiljøet danner rammen om menneskers hverdag. Forringelser især af de ældre bykvarterer griber afgørende ind i beboernes levevilkår. I det følgende beskrives arbejdet med en bog om menneskers kamp mod disse forringelser, en kamp der også er et forsøg på at skabe bedre levevilkår.

Bogen som aktion

I efteråret 1976 samledes en gruppe bolig- og miljøaktivister fra FKB — Fællesforeningen af Københavnske Beboerorganisationer for at diskutere muligheden for at samle nogle af de mange eksempler på aktioner til en »håndbog«.

Aktionerne spændte vidt: mod fupmoderniseringer, manglende vedligeholdelse, nedrivninger og udstyning til ejerlejligheder, for gårdrydning, karréudtynding, trafiksanering osv. For os, der havde været med i flere af aktionerne, var det oplagt, at der var brug for en opsamling af erfaringer, og at det derfor var vigtigt at bringe eksempler på både vellykkede og mindre vellykkede aktioner.

Men hvordan vælge? Hvem skrev vi for? Og hvordan?

Vi fandt, at det var vigtigt at beskrive bredden af aktionerne for derigennem at vise, hvor bredt forringelserne ramte beboerne og for at beskrive de mange strenge, man kunne spille på mht. aktionsformer. Det var derfor nødvendigt at begrænse os til Københavnsområdet — og her igen til de ældre bykvarterers problemer. Vi vidste iøvrigt, at en RUC-gruppe arbejdede med lejer-aktionerne i nybyggeriet, og der er siden udkommet flere beskrivelser af aktioner i provinsens større byer.

Skulle målgruppen være aktivister som vi selv, eller kunne vi også få andre beboere i tale? Vi blev enige om at betragte arbejdet med bogen som enhver anden aktion. Formålet måtte jo være at styrke beboerbevægelsen ved en øget aktivisering af beboere. Det ville iøvrigt være forkert at skelne mellem »aktivister« og »almindelige« beboere. Og hvad der er skrevet for

beboere måtte også kunne læses af aktivister.

Men ville vi over for den bredere målgruppe kunne give udtryk for vore politiske vurderinger? En bred opbakning i en beboeraktion forudsætter jo, at aktionen foregår på beboernes vilkår. Men ligesom i andre aktioner måtte det være muligt, ja, det er vor pligt, at stille vor viden og vort syn på politisk-økonomiske sammenhænge og systemets grænser til beboernes disposition. Det er så op til dem at acceptere eller forkaste dette.

Bogen blev således delt i to hovedafsnit. I det første ville vi gennem en beskrivelse af aktioner vise omfanget af forringelser i bolig- og bymiljøet, at der kan gøres noget, men at mulighederne er begrænsede. De enkelte aktioner skulle beskrives således: baggrund — mål med aktionen — forløb — vurdering. De enkelte bidragydere fik frit slag, men skulle iøvrigt holde sig så nær beboernes egen vurdering af aktionen som muligt.

Til gengæld ville vi så i et sammenfattende hovedafsnit give vor bedømmelse af resultaterne og ridse perspektiverne op. Og her kunne vore egne politiske vurderinger komme ind. Selvom vi repræsenterede vidt forskellige opfattelser lykkedes det at blive enige om nogle hovedsynspunkter: at bolig- og miljøkampen er underordnet klassekampen, men er en vigtig del af denne, at aktiv indsats over en bred front kan give resultater, men at bolig- og miljøproblemet ikke kan løses endeligt i et kapitalistisk samfund.

Bolig- og miljøforhold i dag

I de sidste 10 år er levevilkårene

blevet gradvist forringet for beboerne i Københavns ældre bydele. Her bor landets største koncentration af faglærte og ufaglærte arbejdere, funktionærer, studerende og pensionister. Det er grupper, som i særlig grad er følsomme over for forringelser, økonomisk, socialt og fysisk.

Det fysiske miljø er blevet forringet ved ødelagte rekreative områder, boligområder der rammes af støj, forurening og trafik, boliger der misligholdes eller rives ned.

Socialt og økonomisk er beboerne blevet ramt af følgerne af flere boligforlig: fupmoderniseringer, ejerlejlighedsudstyknings og huslejestigninger. Der er sket drastiske nedskæringer

på institutionsområdet — og samtidig stiger skatterne.

Også på arbejdspladserne er forholdene blevet skærpede, tempoet er øget, arbejdsulykker og farlige stoffer rammer især industriarbejderne. Antallet af invaliderede er stigende. Det er de samme mennesker, der rammes af dårlige bolig- og byforhold.

Når vi siger, at forholdene er blevet skærpet i de sidste 10 år, hænger det naturligvis sammen med den almene krise. De fleste mærker følgerne af nedskæringer, prisstigninger samtidig med lønstagnation og arbejdsløshed. Men for beboerne i København er denne krises virkninger blevet forstærket af udviklingen i 60'ernes højkonjunktur. Der

skete her en erhvervsmæssig koncentration, støttet af folketing og kommune. Kontorhuse og hoteller, industri- og butikcentre blev planlagt — og nogle af dem bygget. Brokvartererne blev udpeget som nye cityområder, City Plan Vest, Valbycenter, Amager Center, Nansensgade osv. Store motorvejsanlæg som Lyngbyvej, Ågade og Søringen skulle føre lønarbejderne til og fra centrene.

Det har ramt beboerne på Brokvartererne særlig hårdt. Trafikken til centrum gik gennem disse kvarterer, delte dem op, forurenede og øgede antallet af ulykker. De få saneringer skete kun for at opføre erhverv, der yderligere belastede kvartererne.

Med lavkonjunkturen i 70'erne er denne erhvervs-koncentration aftaget, men der er ikke gjort noget for at mildne det eksisterende trafikpres. Kapitalinvesteringer vandrede over i boligsektoren, og beboerne fik enorme huslejestigninger. Og husejere og saneringsselskaber gik i gang med modernisering og sanering. Ved at rydde store dele af brokvartererne håbede man at slå to fluer med ét smæk: De nybyggede — dyre og små — lejligheder var centralt placerede og efterspurgt af højere sociale lag, og de udsanerede ville øge efterspørgslen efter de sociale boliger i højrentebyggeriet i forstæderne.

Beboeraktioner

Da forringelserne begyndte at blive mærkbare, var der nogle beboere, der gjorde noget ved det. Inspireret af ungdoms»oprøret« og den bølge af anti-autoritære bevægelser, der fulgte efter, opstod en række organisationer på brokvartererne. De tog kampen op mod forringelserne og for et bedre bymiljø.

De aktioner, vi har udvalgt, er alle hentet fra de seneste 5-6 år. De er ordnet efter emne, således at problem og hovedmodstander har været afgørende.

De to første eksempler beskriver aktioner mod ejernes dårlige vedligeholdelse. På Christianshavn lykkedes det ikke beboerne — trods ihærdige anstrengelser — at redde ejendommen fra kondemnering og senere nedrivning. Eksemplet viser, hvordan de skiftende ejere inddrager vedligeholdelseskontoen for at sikre sig en bedre forrentning. Og hvordan huslejenævnets sendrægtige behandling hæmmer kampen. På Østerbro lykkedes det beboerne gennem en huslejeboycot at få sat gang i vedlige-

holdelsen, bl.a. ved en hurtigere sagsbehandling, men kampen fortsætter mod en ny ejer.

De to næste aktioner drejer sig om fupmoderniseringer. På Vesterbro forsøgte lejerne i en Lars Chr. Nielsen-ejendom at blokere for håndværkerne, men uden held. Aktiviteterne førte dog til en bevidsthed om at lovgivningen gav ejeren frit slag — og det førte til en sammenslutning af Lars Chr. Nielsen-lejere over hele byen. I Nansensgade hvor en stærk beboerforening var kommet op at stå lykkedes det derimod ved mange former for aktioner og pres på ejer, kommune, håndværkere og købere at få stoppet såvel moderniseringer som salg af ejerlejligheder. Bl.a. takket være et begyndende samarbejde med Byggefagenes Samvirke og Stilladsarbejdernes Fagforening!

I tre karré-aktioner på Nørrebro fortælles om kampe mod ejere, saneringsselskaber og

kommune for forbedringer af kvarteret. I den første lykkedes det efter flere aktioner Nørrebro Beboeraktion at få provokeret ejeren og kommunen til at rydde en brandfælde. I den anden fik man ikke ændret væsentligt ved saneringsselskabets karrésanering, men beboerarbejdet fortsætter med behandling af forskellige emner som huslejestigninger og genhusning. I den tredje aktion berettes om beboernes indsats for at få gennemført en gårdrydning. Mange ejere og forskellige interesser mellem beboergrupper blev benyttet af kommunen til at trække sagen i langdrag. Nu — fem år efter de første møder — er gården dog blevet ryddet.

De sidste fire eksempler er bydels-aktioner for forbedring af institutionsforhold (Røde Rose) og trafikforhold (Blågårds-gade) samt mod industriforening på Nord-Amager og erhvervsudvikling i et aflastningscenter (Lyngby). De viser mu-

lighederne for at gennemtvinge ændringer til gavn for beboerne, men også de begrænsninger der ligger i en udnyttelse af lovgivningen. Kun en massiv opbakning fra beboerne og pres fra neden giver resultater. Her er det vigtigt, at man ikke skaber falske modsætningsforhold til grupper som mindre butiksejere (f.eks. i Blågårds-gadeaktionen) eller arbejderne på virksomhederne (på Nord-Amager), parcelhusejere (i Lyngby-aktionerne) osv. Disse eksempler lægger derfor op til en grundig analyse af hovedmodsatninger i en ejendom, en karré, et kvarter eller i en bydel som udgangspunkt for organisering og mål-sætning for aktioner.

Trods varieret resultat vidner alle eksemplerne om en optimisme, en tro på at mennesker må kæmpe for at forbedre sine levevilkår, og en tro på, at fremtiden er på deres side — at udviklingen på længere sigt ligger i folkets hænder.

Organisering på mange niveauer

I et afsnit om organisationsformer har vi gennemgået de mange niveauer beboerne kan organisere sig på: beboerforeninger i en enkelt ejendom, karrégrupper, gade- og bydelsforeninger og fællesforeninger, der kan koordinere arbejdet inden for større byer. Hver af disse organisationsformer har deres muligheder og begrænsninger og tilsammen supplerer de hinanden — og de etablerede lejerforeninger og LLO (Lejernes Landsorganisation).

Vanskelighederne med at få aktiveret beboere og antallet af modsætninger øges jo større et område en organisation dækker. Det er lettere at få opbakning fra lejere bag et krav om vedligeholdelse af en ejendom, end at få beboere i et større område til at aktionere for en trafiksanering eller mod en erhvervsudvikling i en bydel. Omvendt er det vanskeligere at påvise lovgivningens og planlægningens støtte til bolig- og erhvervskapital i de lokale beboerforeninger — og det er vanskeligere at bekæmpe de overordnede mod-

sætninger. Derfor er det vigtigt at spille på alle strenge.

Vilkår — før og nu

I et sammenfattende afsnit har vi forsøgt at trække nogle hovedlinier op i beboerbevægelsens udvikling. Ved at tage ved lære af tidligere tiders og de seneste års erfaringer er det muligt at afdække nogle af de forhold, der har afgørende betydning for kampen for et bedre miljø.

En gennemgang af de sidste 100 års bolig- og beboerbevægelse afslører en vekselvirkning

mellem to linier: samarbejde eller kamp.

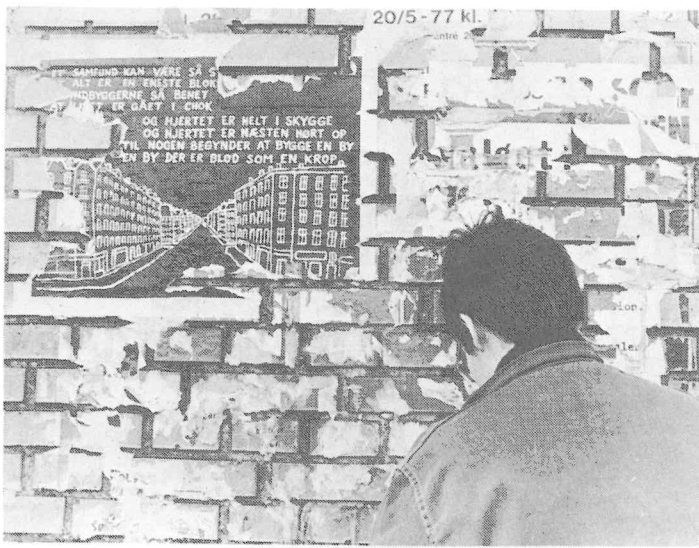
Samarbejdslinien bygger på en opfattelse af, at nok er der modsætninger i samfundet, men problemerne kan løses ved forhandling og ad parlamentarisk vej. Denne opfattelse har i perioder præget såvel den etablerede lejerbevægelse som størstedelen af arbejderbevægelsen, og den har medvirket til en passivisering af de menige medlemmer.

Kamplinien bygger på opfattelsen af, at den væsentligste styrende kraft i det kapitalistiske samfund er kapitalen — i boligsektoren er hensynet til profit afgørende. Staten og kommunerne er underlagt disse kræfter. Derfor vil forsøg på politiske løsninger altid føre til arbejdernes og lejernes nederlag. Modsætningerne mellem kapital og lønarbejde og mellem husejere og lejere kan først opheves ved en ændring af samfundet i retning af fællesejerskab til kapital, produktionsmidler og jord — og boliger.

Men kravene og kampmidlerne har varieret gennem tiden. I de første perioder af arbejderbevægelsens kamp for bedre boligforhold ville man gennem byggeforeninger bygge sine egne boliger for at undgå husejernes udbytning. Erfaringerne viste, at det ikke var muligt for arbejderne at løse deres boligproblemer selv, og næste skridt blev så at kræve statens støtte. Krav om statsstøtte, huslejestop og huslejekontrol førte til en progressiv boliglovgivning i mellemkrigstiden og i slutningen af 40'erne. Først og fremmest takket være en aktiv lejerbevægelse og et samarbejde med den progressive del af arbejderbevægelsen. Metoderne var demonstrationer, indflytning i tomme lejligheder uden at betale, huslejeboycot, boligløses storm af kirker osv.

Men siden midten af 50'erne er lovgivningen gradvist blevet ændret fra lån til lav rente til

lån med stadig højere rente. Opbygningen af det kapitalistiske produktionsapparat efter krigen forudsatte statens støtte — og statsintervention blev afløst af statsintegration. Det blev i stigende grad overladt til folk at løse deres boligproblem med » eget hus« eller ved »selvbyggeri«.

Udviklingen viser, at beboerbevægelsen har opnået flest resultater på grundlag af en kamplinie med bred opbakning fra lejerne og i nært samarbejde med arbejderbevægelsen. Udviklingen viser også, at denne kamplinie under højkonjunkturer har mistet sin kraft og er blevet overskygget af en samarbejdslinie, ført af den etablerede lejerbevægelses top. Op gennem 60'erne har staten — og senere kommunerne — blandet sig i produktion og planlægning med reformer, som tilsyneladende var i arbejderklassens interesse, men som i hovedsagen har været en støtte for kapitalen.

De sidste 10 års miljø- og beboeraktioner kan tages som udtryk for beboernes voksende forståelse for denne planlægning for »andre«. Det startede med slumstormere, lærlinge og studerende stormede tomme lejligheder — boligmangel ramte disse grupper hårdt. Senere begyndte de at arbejde for miljøforbedringer i de kvarterer, hvor de boede. Legepladser, folkets huse og cafeer. Modstanden mod motorvejsplaner og cityudviklingen voksede frem.

De nye boliglove gav stødet til en fornyet radikalisering af beboerbevægelsen. Og det førte til et begyndende samarbejde mellem Beboeraktionerne, lejerforeninger og miljøbevægelsen (NOAH) samt dele af arbejderbevægelsen. Og midlerne udvikler sig fra demonstrationer til huslejeboycot.

Perspektiver

De fleste aktioner viser en bred opbakning blandt beboerne, forudsat at mål og midler vælges i samarbejde med beboerne. Dette kan kun ske, fordi de aktive, initiativtagerne, lever og bor blandt kvarterets beboere, og fordi de igennem flere år har vist, at miljøforbedringer har kunnet gennemføres. Aktioner-

ne er startet og udformet i basis.

To ting har spillet en afgørende rolle for den voksende aktivitet og radikalisering i de seneste år: krisen og beboernes øgede bevidsthed om statens rolle.

Krisen kan kun løses ved statslige indgreb, der overfører ny kapital til produktion. På grund af prisstigninger og de høje skatter kan lønnen ikke sænkes. Og staten kan heller ikke hæve skatterne — det ville gå radikalt ud over lønarbejdernes købekraft. Der er så kun én vej: at forringe den offentlige service, institutioner, sygehuse, undervisning osv. og boligstøtten til såvel lejere som parcelhusejere (»solidarisk boligpolitik«). Denne politik vil slå igennem inden for den regionale planlægning, et er den samfundsmæssige baggrund for, at beboerbevægelserne kan udvikle sig fra isolerede aktioner mod enkelte ejere og reaktionære politikere til brede aktioner mod kommune og stat som varetægende kapitalinteresser.

Foringelserne vil altså fortsætte — og slå igennem i alle

sektorer. Men samtidig er folk presset arbejdsmæssigt, og de får vanskeligere ved at deltage i aktioner på alle fronter. Vi har tidligere beskrevet nødvendigheden af at organisere sig på mange niveauer i bolig- og miljøkampen. Det må derfor være en forudsætning for øget aktivitet, at der sker et bredt samarbejde og en koordinering af de forskellige bevægelser, der hidtil har opereret isoleret inden for deres sektor: beboer-, miljø-, forbruger-, sundheds-, studenter- og arbejderbevægelsen.

Først da kan bevægelserne få samfundsændrende kraft. Beboerbevægelsens styrke ligger ikke blot i de mangesidede krav, der rejses, men i at man — i samarbejde med især arbejderklassen — kan tage sagen i egne hænder og kræve accept af allerede fungerende løsninger. Det er en ideologisk forandring af styrkeforholdet mellem folket og statens og kapitalens interesser.

Finn Solgård

Ta' på NOAH's milj-ø-lejr

Miljølejren NOAH er placeret på dobbeltøen Avernakø-Korshavn i det sydfynske øhav.

Formålet med lejren er at informere om og arbejde med miljøproblemer. Det foregår dels gennem teoretisk arbejde, dels gennem praktisk arbejde, men ikke mindst gennem det daglige sociale samvær.

Det kræver ingen specielle forudsætninger at komme med. Programmet er tilrettelagt, så alle kan deltage. Det forventes dog, at man aktivt og interesseret deltager i programmet og i det praktiske arbejde.

Lejrforløbet er inddelt i emneperioder, og man kan kun tilmelde sig hele perioder.

Om lejren

Lejrpladsen ligger på Korshavn i et naturskønt område. Miljølejren er en teltlejr. Der er 4 fælles sovetele, et køkken/spisetelt, et aktivitetstelt og et værkstedstelt. I soveteleterne er underlagt halm overdækket med presseninger.

Der er plads til 75 personer i hver periode. Heraf dog maksimalt 25 børn under 12 år, for at både børn og voksne skal kunne få et rimeligt udbytte af lejren.

Alle de praktiske opgaver (madlavning, opvask, børneaktiviteter osv.) er et fællesansvar. På fællesmøderne kan vi diskutere fordelingen af opgaverne.

Om programmet

Miljølejren er opdelt i emneperioder, og man kan kun tilmelde sig hele perioder. En lejrperiode er et minikursus i et NOAH-emne, men det er også sommerferie. For at der også skal være tid til at nyde naturen og hinanden, vil der normalt kun være teori 2-3 timer om dagen.

I resten af tiden kan der være aktiviteter, hvor børn også kan deltage.

I hver periode vil der være information om NOAH, NOAHs arbejde og om, hvordan man bliver aktiv i NOAH.

16.6-23.6 Forlejr

Forlejrdeleternes vigtigste opgave er at gøre lejren beboelig til den egentlige lejr starter. Dvs. der skal rejses telte, etableres køkkenfaciliteter, mult, vaskepladser til opvask og personvask osv.

Hvis tiden tillader det, vil vi bestræbe os på at få arrangeret nogle teoretiske diskussioner om relevante miljøproblemer.

23.6-30.6 Energilejr

Der bliver 4 emner på programmet: »Energi og samfundsstruktur«, »Atomkraft?«, »Den globale energisituation« og »Danmarks energisituation«.

Herudover skal vi bygge nogle solfangere til at forsyne lejren med varmt vand — og vi håber også at få rejst en vindmølle.

30.6-7.7 Beboeraktioner

Med baggrund i bogen »Beboeraktioner — eksempler, vilkår og perspektiver« — der netop er udkommet på NOAH's forlag, vil vi i ugens løb forsøge at give et indtryk af bolig- og bymiljøets udvikling, aktionernes opståen og udvikling og resultater. Og vi vil sætte erfaringerne ind i

en større sammenhæng med den totale livssituation.

7.7-18.7 Landbrug

Vi vil beskæftige os med følgende emner: Traditionelt landbrug, økologisk landbrug, kvæg og svinebesætning. Endvidere vil vi stifte bekendtskab med den nye landbrugslov, vi vil se på landmandens afhængighed af foderstofkompagnerne og høre om alternative muligheder for at etablere sig på landet. Der vil blive mulighed for at foretage ekskursioner, og der vil være en dag, hvor vi lærer noget om planter og deres behov.

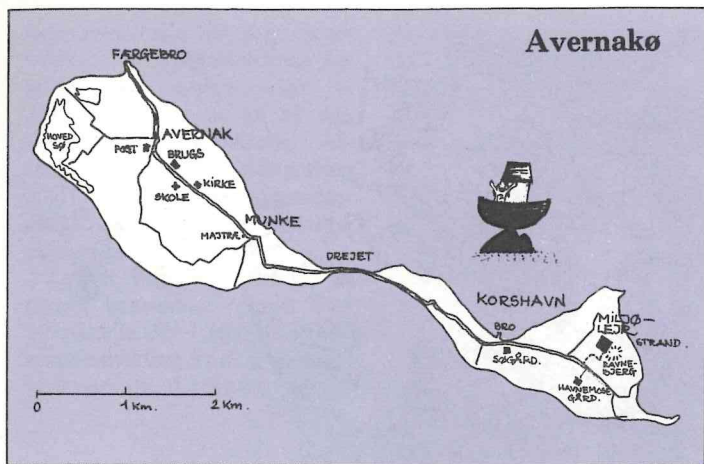
18.7-28.7 Genbrugsølejr

I disse 10 dage vil vi beskæftige os med genbrug både i teori og praksis.

Der vil komme en række foredragsholdere, som vil fortælle om forskellige aspekter ved genbrug. Disse emner vil bl.a. blive: Hvad er genbrug, forbrug og vækst, fordelingen af ressourcer mellem I- og U-lande, kommunernes og erhvervslivets foranstaltninger omkring genbrug samt arbejdsløshed og genbrug.

Desuden vil der være klunsnings af genbrugelige ting på Avernakø og i Fåborg.

28.7-4.8 Mad og samfund

I denne emneuge skal vi beskæftige os bredt med mad. Ved at følge en madvare fra produktionssted til forbruger, vil vi belyse f.eks.:

- Hvordan forurenes råproduktet.
- Hvad sker der under den industrielle forarbejdning.
- Hvad siger levnedsmiddelloven.
- Har Danmark en madpolitik. Vi vil også prøve at komme ind på reklamer, varedeklarerationer og emballage.

4.8-11.8 NOAH-seminar

Denne uge henvender sig især til NOAH-aktive. Ved at arbejde både teoretisk og praktisk med medieteknik, aktionsteater, silketryk (plakater) mv. skulle NOAH-grupper gerne blive endnu mere slagkraftige. Samtidig vil vi behandle nogle NOAH-aktuelle spørgsmål. For dem, som ikke er NOAH-aktive (endnu!), vil vi starte ugen med at fortælle om NOAH.

11.8-18.8 Efterlejr

Hovedformålet med denne uge er, at der bliver lavet et godt stykke arbejde, og at vi har det sjovt sammen.

Periodens indhold er praktisk arbejde, hvor lejren skal nedlægges og puttes i mælpose, så den er klar til næste år. Teltene skal lægges ned og pakkes sammen i solskinsvejr, og alle installationer skal demonteres (solfanger, køkken, vaskeplads osv.). Derefter skal det læsses på lejrens jeep og køres til en nærliggende lade, for at blive stuvet pænt af vejen.

Priser

En periode på én uge:

- 0-2 år ..... kr. 35,-
- 3-19 år ..... kr. 175,-
- 20 år opefter ..... kr. 385,-

Landbrug (11 dage):

- 0-2 år ..... kr. 55,-
- 3-19 år ..... kr. 275,-
- 20 år opefter ..... kr. 605,-

Genbrug (10 dage):

- 0-2 år ..... kr. 50,-
- 3-19 år ..... kr. 250,-
- 20 år opefter ..... kr. 550,-

For for- og efterlejren vil der ikke være nogen deltagerbetaling, og Miljølejren yder et økonomisk tilskud til kosten.

Praktiske oplysninger

Hvad du får brug for på lejren: spisegrej, sovepose, luftmadras eller lign. Herudover tøj til al slags vejr, skiftetøj, toiletsager osv. Tag også musikinstrumenter, sangbøger, bøger, artikler o.lign. med. En lommelygte kan

være uundværlig om aftenen, og på en cykel kan man nå at se hele øen.

Hvad der ikke skal medbringes:

- Lad en evt. privatbil blive stående i Fåborg.
- Hunde må ikke medtages.
- Privattelte må ikke slås op.

Hvordan man kommer til lejren:

Der går færge fra Fåborg til Avernakø. Ang. forbindelserne: Ring til DSB's oplysning. Lejrens jeep transporterer bagage fra færgeløbet til lejren.

Miljølejrens adresse

Miljølejren NOAH
Korshavn, Avernakø
5600 Fåborg
Tlf. (09) 61 26 85

Tilmelding

og nærmere oplysninger

Miljølejren NOAH
Svendborg Landevej 44
5874 Hesselager
Tlf. (09) 25 24 70
Mandag 20-22
Andre hverdage kl. 15-17.

Tilmelding

Udfyld tilmeldingsblanketten og send den til: Miljølejren NOAH, Svendborg Landevej 44, 5874 Hesselager. Du vil da modtage et girokort, som skal indbetales inden en uge. I modsat fald risikerer du at reservationen bortfalder (hvis der er venteliste).

Ved afbud inden to uger før den pågældende periodes start vil man kunne få sine penge igen, dog fratrukket et administrationsgebyr på kr. 50,-.

Ved afbud senere vil man kunne få kostpengene igen.

Børnerabat: Hvis man har mere end to egne børn med på lejr, kommer nr. 3, 4 osv. gratis med.

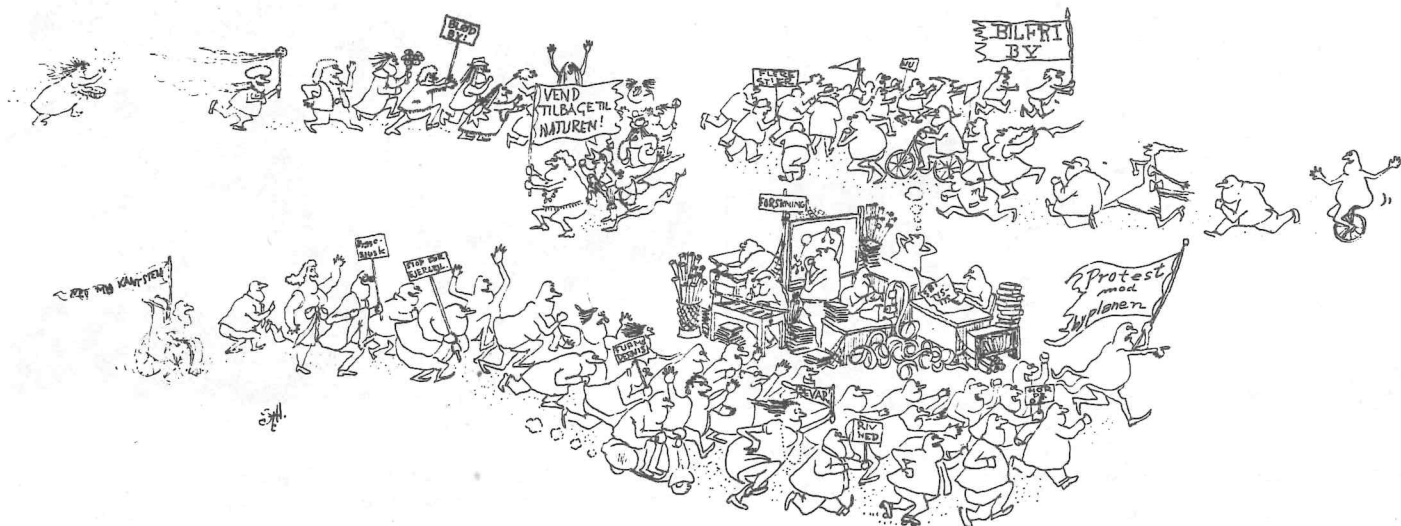
Andre ø-lejre

Oplysninger om andre lejrmuligheder fås ved henvendelse til Ø-lejrkontoret, Vendersgade 8, 1363 København K, tlf. (01) 11 55 81.

Tilmelding til Miljølejren NOAH på Avernakø 1979

navn (voksen)		evt. alder
navn (voksen)		evt. alder
adresse		postnr
		telefon
børn	navn(e)	alder
Lejrperiode(r)		For personer under 18 år forældres eller værges underskrift:

Nu starter en helt ny slags byplanlægning

I starten af 70'erne har vi fået et helt nyt planlægningssystem. Det indeholder 4 typer af planlægning, eller som det mere rigtigt hedder: fysisk planlægning. Landsplanlægningen foretager staten igennem påbud til amter og kommuner, kaldet landsplandirektiver, ellers foregår det ved hjælp af motorvejsbyggeri, DSB's planer og statsinstitutionernes placering, det hedder under ét »sektorplanlægning«. Men også lovgivningen f.eks. på boligområdet er med til at give rammerne for den fysiske planlægning. Amterne foretager inden for disse rammer en amtsplanlægning, det der hedder regionplanlægningen. Inden for disse rammer skal kommunerne nu til at lave en samlet fysisk planlægning for hele kommunen, det kaldes en kommuneplan. Endelig laver hver kommune lokalplaner, når der skal ske ændringer i de fysiske omgivelser.

I denne artikel bliver der informeret om, hvad kommuneplanlægningen går ud på, den diskuterer hvilke muligheder vi almindelige beboere i kommunerne har for at påvirke planlægningen.

Planlægning er fremadrettet

Byplanlægning handler om, hvordan vores omgivelser skal se ud, og hvordan vi skal fungere i dem. Planlægningen strækker sig 15 år ud i fremtiden. Men de ting, der bliver

lavet, huse til at bo i, handle i, drive erhverv i, veje til biler og busser, jernbanespor og højspændingsmaster bliver måske stående i 100 år ud i fremtiden. Derfor er det vigtigt, at der bliver truffet de rigtige beslutninger, når der bliver lavet en byplan. Kommuneplanlægning

gen drejer sig om fremtiden for en hel kommune ad gangen. Der er kommunalpolitikere, der laver den og vedtager den. Men mens den bliver lavet, skal befolkningen i kommunen spørges til råds om, hvad de synes der skal stå i planen.

Hele dette store planlægningssystem er i øjeblikket ved at blive gennemført. Alle amterne er ved at lave deres regionplaner, undtagen i Hovedstadsområdet. Her lavede Hovedstadsrådet, der består af Frederiksberg, Roskilde og Københavns amt, samt de to kommuner der samtidig også er amter, København og Frederiksberg kommuner, deres regionplan allerede i 1975. Denne plan er lige blevet godkendt af Miljøministeriet. Ifølge loven om kommuneplanlægning betyder det, at alle 50 kommuner i hovedstadsområdet nu skal igang med at lave deres kommuneplaner. Den skal ifølge loven laves inden for 2 år.

Det bliver spændende at se, om kommunerne vil overholde denne tidsfrist. Sidst Folketinget satte sådan et krav om en kommunalplan til kommunerne, var i den byplanlov herhjemme fra

1938. Allerede året efter måtte ministeriet trække kravet tilbage og blot bede om løse forslag til byplaner for de vigtigste dele af kommunernes arealer, det blev kaldt dispositionsplaner.

Den fysiske planlægning afspejler de forskellige interessegruppers magtforhold

Den kommuneplan, kommunerne nu skal til at lave, er heller ikke bindende for dem. Kun står der i loven, at kommunalbestyrelsen ikke må modarbejde den udarbejdede plan. Men alligevel kan vi frygte, at det i nogle kommuner vil trække ud i det uendelige med at få lavet planen. En samlet plan vil jo vise, hvilken politik den nuværende kommunalbestyrelse ønsker skal gælde de næste 15-20 år. Den vil vise befolkningen, hvilke interesser den siddende kommunalbestyrelse ønsker at støtte i samfundet. Skal der fortsat bo mennesker langs de stærkt trafikerede støjramte veje. Skal bolig- og erhvervsområder fortsat ligge adskilt, så de

fleste mennesker får langt til arbejde. Skal boligområderne have lov at gro i store plamager, så der bliver langt at gå til den nærmeste busforbindelse. Af-sætter kommunalbestyrelsen plads til store centersupermarkeder, eller ønsker de at støtte den lokale småhandel.

Derfor kan vi forvente, at mange kommuners planer blot vil afspejle den i øjeblikket værende udvikling med de udtalte interessevalg, der findes i den.

Hvordan laves en kommuneplan

Selve kommuneplanen skal ifølge loven udarbejdes og senere endeligt vedtages af kommunalbestyrelsen. Ingen overliggende myndighed skal godkende planen. To gange i denne udarbejdelsesfase får befolkningen formelt lov til at udtale sig om planlægningsarbejdet.

Efter at kommunen har formuleret de problemer, den fysiske planlægning bør forsøge at løse, står der i loven, at dette materiale skal lægges ud til en offentlig debat i mindst tre måneder. Der står endda, at det er kommunens pligt at sørge for, at debatten sættes igang.

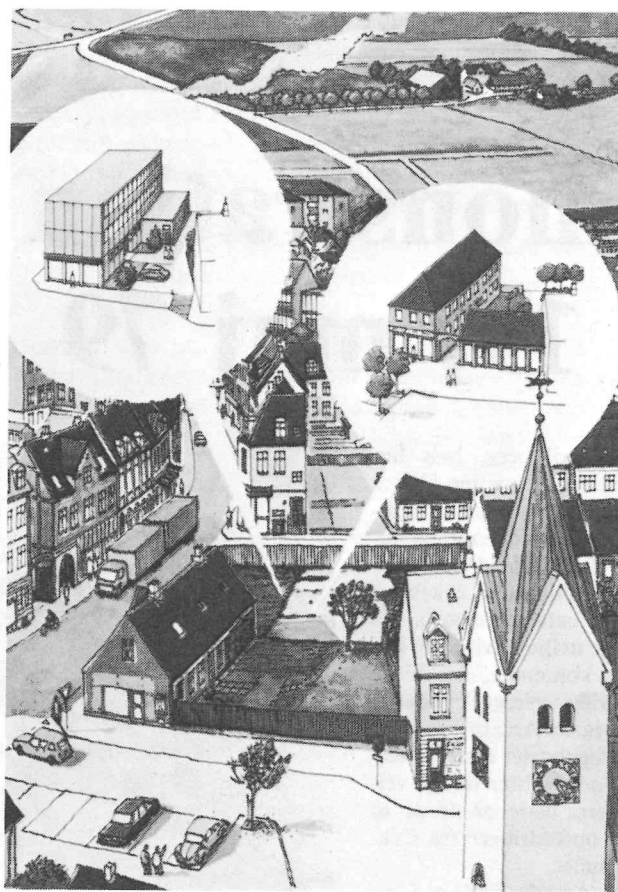
Efter den debatfase går det meste af et år med at lave et færdigt forslag til kommuneplan. Inden det vedtages som det endelige, skal det ligge fremme til kritik i mindst 4 måneder. Den endelige kommuneplan skal tages op til revision hver gang der har været kommunevalg. Hvis en ny kommunalbestyrelse har større ændringer til den, skal den nye plan laves på samme måde som det er beskrevet ovenfor.

I hovedstadsområdet starter kommuneplanlægningen nu. Det betyder, at nogle kommuner allerede i foråret vil lægge nogle hovedspørgsmål i den fysiske planlægning ud til debat blandt kommunens beboere.

Hvad kan vi få indflydelse på?

Inden man som beboer går ind i sådan en diskussion, er det nok værd at overveje, om det vil få nogen indflydelse på den endelige plan, at man har givet sin egen mening til kende.

Generelt må det siges, at i de store linier kan der ikke ændres noget. Kommunens egen udvik-

Fra Planstyrelsens folder om lokalplaner.

ling er i høj grad allerede fastlagt gennem den vedtagne regionplan for hele amtet.

Men også inden for det område, kommunen kan bestemme over, er der en lang række interesser, der skal vægtes mod hinanden, når kommunalbestyrelsen træffer sine valg. Befolkningen er ikke sikret nogen form for indflydelse igennem loven.

Hvis man som beboer følger kommunalbestyrelsens arbejde, vil man ofte se, at der er bestemte interessegrupper, der traditionelt får tilgodeset deres interesser. Handelsstandsforeningen og det lokale erhvervsliv er som regel sikre på at få støtte i deres synspunkter. Ud over at deres interesser passer ind i samfundets øvrige ideologi, er det også karakteristisk, at der som regel er personsammenfald mellem politikere og erhvervslivets ledere.

Det man som almindelige beboer derfor kan gøre sig håb om at få ud af offentlighedsfasen, er to ting:

1. Få anskueliggjort for flere almindelige mennesker, at der findes en slagside i kommunalbestyrelsens valg af mulige løsninger til fordel for erhvervslivet.
2. Få vundet små sejre om detaljer i kommuneplanen, som

trods alt kan vise, at det kan nytte noget at samarbejde almindelige mennesker imellem.

Det første punkt er et arbejde på lang sigt. Det kan være svært at komme så godt ind i kommunalbestyrelsens arbejde, at det bliver forståeligt for en, hvad der egentlig foregår. Derpå ligger der et stort arbejde i at fortælle andre om det. Og endelig skal der skabes en debat om, hvem hvilke krav tilfredsstiller, f.eks. center kontra små handlende. Kan vi f.eks. ikke alle sammen være tilfredse med de store supermarkeder, hvor det hele kan købes et sted? Det er bestemt ikke sikkert, for i et supermarked er der ingen mulighed for at spørge om kvaliteten af de varer, vi køber — og for at få en social kontakt med andre mennesker. Men de fleste har ikke tid til at gå rundt til de mindre butikker, børnene skal hentes i børnehaven osv. Men måske skulle man så hellere holde børnehaven (der er kommunalt styret) lidt længere åben, så der var tid til at handle hos de mindre handlende. For det at tage børnene med på indkøb er hverken sjovt i en stor eller lille butik, hvis man har travlt.

Sådan en diskussion er vigtig at få igang blandt beboerne i et

kvarter. Hvis forløbet evt. skulle gå som det her er skitseret, ville det næste blive et krav til kommunen om at holde børnehaven længere åben. Men det koster jo ekstra personalepenge, og hvem skal finansiere det.

Alt efter hvordan kommunalbestyrelsen vil forholde sig til sådan en diskussion, kan man lære meget om, hvem de normalt støtter i deres arbejde. Efter offentlighedsfasen er det væsentligt at få kommunalbestyrelsen til at fortælle, hvad den selv mener, der er kommet ud af den. Dette svar kan bruges til at se, om ens egne synspunkter er kommet med, også til at sammenligne det færdige forslag til kommuneplan med. Hvor er der lighedspunkter — og hvorfor er der forskelle?

Det andet punkt kræver, at man allerede nu begynder at overveje, hvordan man skal organisere sig. For jo flere man er, jo større er muligheden for at påvirke kommunalbestyrelsen. Som nævnt må man ikke forvente de store resultater, de grundlæggende interessekonflikter lader sig ikke lige ændre i vort samfund. Men mindre sejre kan være med til at styrke et sammenhold og vise, at det kan nytte at stå sammen.

Jørgen Erik Fokdal

Danmark ændrer sig

LOKAL PLANEN

- kan også påvirkes af dig

Borgerne kan komme med indsigelser og ændringsforslag, som kommunalbestyrelsen skal tage stilling til.

Kender kommunalbestyrelsen DIN mening?

Cyklistdemonstration

lørdag d. 19. maj 79

Dansk Cyklist Forbund regner igen i år med stor opbakning bag cyklistdemonstrationen, som afholdes lørdag d. 19. maj under hovedparolen »Bytrafik er cykeltrafik«. Demonstrationerne i 1977 og 1978 samlede alene i København henholdsvis 5.000 og 12.000 cyklister, og var med til at skabe debat omkring cyklisternes forhold. Cyklen er ressourcebesparende og miljøvenlig, og det er sundt at cykle. 2.000.000 danskere cykler, heraf de 1.000.000 dagligt. 90 pct. af skolebørn cykler hver dag.

Til trods herfor er cyklister stadig en overset gruppe i trafikken:

— På offentlige møder under politikerne at fortælle om deres velvilje, og om hvor meget de selv cykler, men bevillingerne går stadig til bilismen ....

— HT og DSB vil stadig ikke have cykler i bus og tog ....

— Danmarks Radio nægter Cyklist Forbundet optagelse i Trafikradioen ....

— På Frederiksberg, hvis hovedfærdselsåre er næsten klinisk rene for cykelstier, går kommunen og handelsstanden imod anlæggelse af andet end rent symbolske strækninger af cykelstier på mindre befærdede veje. En tilsvarende uvilje udvises af Københavns kommune, der hidtil ikke har villet anlægge cykelstier på Torvegade-Amagerbrogade, en af Københavns mest befærdede og for cyklister farlige vejstrækninger, dette på trods af gentagne opfordringer fra Cyklist Forbundet.

Skal vi så stadig finde os i, at:

— Det er 4 gange så farligt at tilbagelægge en kilometer på cykel som i bil, ifølge Rådet for Trafiksikkerhedsforskning,

— Det for børns vedkommende er 6 gange så farligt,

— 36 børn under 15 blev dræbt og 649 alvorligt kvæstet på (eller som passagerer på) cykler i Danmark i 1977 (det sidste år, Danmarks Statistik har officielle tal for). De tilsvarende tal for

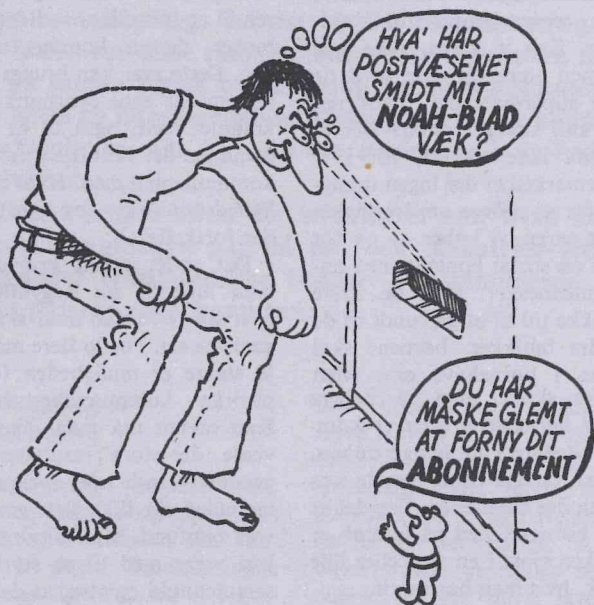
Foto Peter Søgaard

Sverige var 17 og 186! (Kilde: Danmarks Statistik).

Den nuværende situation er helt uacceptabel! Deroft kræver vi: En højere prioritering af planlægning for cyklister og andre svage trafikanter, bl.a. igennem en gennemførelse af de cykelstiplaner, som Cyklist Forbundet i maj 1978 tilsendte Kø-

benhavns og Frederiksberg kommuner, oprettelse af cykel-felter (svarende til fodgænger-felter), og grønne bølger for cyklister. Cyklistdemonstrationen skal holde debatten i gang og lægge pres på de ansvarlige politikere og myndigheder!!

Dansk Cyklist Forbund,
Demonstrationsudvalget

Nyt abonnement!

Dette blad NOAH 61-62 er det sidste blad i abonnementsserien.

En ny abonnementsserie starter med NOAH 63-64, som handler om mad og som forventes udgivet i midten af maj 79.

Abonnementet vil omfatte NOAH 61-68 (8 numre). På grund af forhøjede produktionsudgifter har vi måttet sætte prisen op til 55,- kr for de næste 8 numre.

Alle abonnenter vil få tilsendt et girokort en af de kommende dage.

Girokortet kan også bruges til køb af bogen BEBOERAKTIONER, samt til at blive medlem af NOAH's støttetreds.